

Осада Константинополя скиеами, кои суть рускіе, и походъ императора Ираклія въ Персію.

Предисловіе.

„Осаду Константинополя русскими (въ 626 году) и походъ Ираклія въ Персію“ мы извлекли изъ грузинскаго пергаментнаго манускрипта, принадлежащаго Тифлисскому церковному музею (№ 471).

Манускриптъ (in quarto, 322 листа, начало и конецъ утеряны) появился въ свѣтъ въ 1042 году, по заботамъ знаменитаго Георгія Мтацминдели *). Въ немъ содержатся статьи: а) Ученіе Θεодора Студита и его житіе въ переводѣ Георгія Мтацминдели, б) Подвиги мученика Θεодора въ переводѣ того же автора, с) Постановленіе святыхъ отцовъ объ иконопочитаніи, d) Чтеніе изъ Іоанна Златоуста въ день Пасхи, е) Осада Константинополя скиеами, кои суть рускіе, f) Походъ императора Ираклія въ Персію и г) Появленіе Магомета.

*) Георгій Мтацминдели (въ мірѣ Θεодоръ) происходилъ изъ княжескаго рода. Отецъ его Іаковъ по порученію царя Георгія I († въ 1027 г.) ѣздилъ къ персидскому царю и былъ человѣкъ просвѣщенный. Сестра Георгія Мт. подвизалась въ Самцхійскомъ монастырѣ Тадзриси, а дяди (Саба и Георгій) служили украшеніемъ Хахульскаго монастыря; послѣдній, кромѣ того, при дворѣ Давида Великаго († 1001 г.) несъ обязанности старшаго секретаря. По ихъ слѣдамъ пошелъ и св. Георгій Мтацминдели. Онъ сначала воспитывался въ монастырѣ Тадзриси, потомъ перешелъ къ дядямъ въ Хахули, который тогда служилъ важнѣйшимъ центромъ просвѣщенія грузинскаго юношества. Георгій М., умудривъ свой

Весь манускрипт переписанъ одною рукою, почеркомъ „нухури“. Во многихъ мѣстахъ чернила выпѣли. Переплетъ деревянный съ кожаной оберткой. Книга до поступленія въ Церковный музей принадлежала Сионскому собору, куда она, по сообщенію о. настоятеля собора, доставлена изъ Мтіулеті.

Въ концѣ ученія Θεодора Студита имѣется слѣдующая запись (253-254):

ლოცვა უკეთ წმიდანო მამანო
გიორგისთვის მთა წმინდელისა წი-
ნა მძღურისა ვისაცა მოიწივნენ
სწავლანი ესე სულთა განმანათლე-
ბენი: ნეტარისა მამისა თეოდორე
აღმსარებელისა სტუდიელთა მამა-
სახლისისა თქუმენი: დიდითა
გულს მოდგინებითა. ჰ ფრადი-
თა ხარკებითა. ჰ მადლითა მამი-
სა უფთიმესითა ვთარკმენე წმიდაჲ

Творите молитву, святые
отцы, за Георгія Мтацминде-
ли, учителя, когда до васъ дой-
детъ это душу просвѣщаю-
щее ученіе блаженнаго отца
нашего Θεодора Исповѣдни-
ка, старшины студійцевъ. Съ
большимъ прилежаніемъ и
многими тяготами и благо-
датыю отца Евфимія*) вновь

умъ познаніями и принявъ монашескій постригъ, отправился черезъ Антиохію въ Палестину и, поклонившись тамъ пречистымъ мѣстамъ, вернувшись обратно въ Антиохію. Тогда здѣсь, въ грузинскомъ монастырѣ, близъ Черной горы, подвизался старецъ Георгій, глубокій знатокъ грузинскаго языка и священнаго писанія. По совѣту этого старца Георгій М. отправился на Аѳонъ, гдѣ предъ тѣмъ (въ 985 г.) открыта была Иверская лавра. Прибывъ на Аѳонъ, Георгій приступилъ къ переводу священныхъ книгъ на грузинскій языкъ и также провѣривъ и исправленію старыхъ переводовъ. По заботамъ Георгія Мтацминдели († 1066 г.), Евфимія Мтаргмели († 1028 г.) и нѣкоторыхъ другихъ мужей, еще до нихъ подвизавшихся, Грузинская церковь получила всѣ книги Нового и Ветхаго завѣтовъ, а также массу др. сочиненій—житій святыхъ, учений отцовъ, пѣснопѣній съ нотированнымъ текстомъ и пр. Георгій Мт. считается авторомъ извѣстнаго стихотворенія „Вечерній звонъ, вечерній звонъ“, переведеннаго на русскій языкъ Козловымъ съ англійскаго.

*) Евфимій Аѳонскій († 1028 г.), политотъ, авторъ многочисленныхъ переводовъ и сочиненій, носящій имя „Мтаргмели“ (Перелатель).

ესე წიგნი. მე გლასაკმან გიორ-
გი სხლად. მთა წმიდას ქართუელ-
თა მონასტერსა. შრომისათჳს
ლოცვა უკეთ წმიდანო მამანო:.

სლოლო ითარკმნა მისეულ მე-
ფობასა ქორონიკონსა: . სმბ: .
დიდუბად ღმერთსა უგუნისამდე
ამინ: .

ქ. წმიდანო მამანო ლოცვა
უკეთ უღარისასა ზოსიმესათჳს რა-
მელმან დაეჩხრიკე წმიდაჲ ესე
წიგნი წმიდასა ამის მონასტრი-
სათჳს: გურთხეულ არს ღმერთი
რომლისა შეწყენითა გაესრულე
ამინ: .

переведена эта святая книга
мною, бѣднымъ Георгіемъ, на
Святой горѣ, въ грузинскомъ
монастырѣ *). За трудъ тво-
рите молитву, святые отцы.

Переведено же въ царство-
ваніе Михаила **), въ корони-
конѣ 1042. Слава Богу во-
вѣки. Аминь.

Х. Святые отцы, творите
молитву за недостойнаго Зо-
симу, который разсматриваль
(при переписываніи) сію свя-
тую книгу для этого свято-
го монастыря. Благословенъ
Богъ, съ помощью Котораго
я ее окончилъ. Аминь.

Этотъ „недостойный“ Зосима еще разъ (л. 266) про-
ситъ молиться за него.

На поляхъ книги имѣются записи разныхъ временъ и
разныхъ лицъ. Нѣкоторыя изъ этихъ записей выпцѣвли, другія
намѣренно выскоблены или же урѣзаны переплетчикомъ кни-
ги. Изъ оставшихся же въ цѣлости записей обращаютъ на
себя вниманіе слѣдующія:

(Л. 80 обор.): Душу Махаребела да спасетъ Богъ.

Его жену да помилуетъ Богъ.

Л. 87 обор.: Монаха Германа Парзикадзе да помилуетъ Богъ.

Л. 173 обор.: Душу Гизига, Марджана, Нурибега, его су-
руги Ханвада, Лусхата, Осеба, его супруги Гулуги
да спасетъ Богъ.

*) Въ Афонскомъ Иверскомъ монастырѣ.

***) Разумѣется Михаилъ V Калифать (1041—1042)

Л. 205: Въ корониконъ 1449 въ Самцхе (Месхетин) была великая смертность.

Л. 280 обор.: მახუკლისა და ისაკისა მართლ მადიდებულთა მუჟეთა ჩუენთა მრავალმცა არიან წელნი მუჟობისა მათისანი. დაიჯებ... Многія лѣта царствованію православныхъ царей нашихъ Мануила и Исаака, *) сохрानить... (дальнѣйшія строчки урѣзаны переплетчиномъ).

Походъ скиеовъ на Царьградъ и походъ Ираклія въ Персію вмѣстѣ съ исторіей Магомета занимаютъ послѣднюю часть манускрипта (лл. 284—322).

Повѣствованіе о походахъ скиеовъ и Ираклія въ общемъ сходится съ данными Всеобщей исторіи и лѣтописей Грузіи и Арменіи.

Въ 602 году вступилъ на престолъ императоровъ Византіи узурпаторъ Фока, грубый солдатъ, не знающій ни законовъ ни военнаго дѣла. Онъ скоро расточилъ всю государственную казну, попралъ всѣ священныя законы царей и совершилъ множество влодѣній; на примѣръ, имъ былъ убитъ императоръ Маврикій и обезглавленъ знаменитый полководецъ Нарсесъ.

Маврикіемъ, звѣрски убитымъ Фокой, былъ усыновленъ персидскій шахъ Хосрой II, который, узнавъ объ этомъ, выступилъ съ войскомъ, чтобы отомстить за своего благодѣтеля. Фока послалъ противъ него свое войско, но оно было опрокинуто Хосроемъ, который приступомъ взялъ города и крѣпости: Мердину, Дару, Амиду, Эдессу, Гіерополь, Халкиду, Алеппо и Антиохію. Въ это время въ самой Византіи разгорѣлась революція, которая закончилась смертью Фоки и вступленіемъ на престолъ Ираклія (въ 610 г.).

Между тѣмъ Хосрой, взявъ Антиохію и плѣнивъ мно-

*) Мануиль (1143—1180), Исаакъ Ангелъ (1185—1203).

жество грековъ, отправилъ ихъ въ Персію, а самъ пошелъ въ Палестину. Скоро онъ взялъ Іерусалимъ, сжегъ и разрушилъ храмы Гроба Господня и др., при чемъ убилъ 90.000 христіанъ. Животворящій крестъ и патріарха Захарію онъ отослалъ въ Персію, самъ же отправился въ Египетъ и, покоривъ его, вернулся обратно; затѣмъ онъ взялъ Халкидонъ и сталъ станомъ въ виду Константинополя. Войска его завоевали также островъ Родосъ. Близость Хосроя произвела въ Константинополѣ панику. Императоръ Ираклій, которому угрожали Хосрой съ юга и скины съ сѣвера, хотѣлъ было оставить Царьградъ и убѣжать въ Кареагенъ, но онъ раздумалъ и примирился съ Хосроемъ, предложивъ ему 1.000 талантовъ золота, 1.000 шелковыхъ одеждъ, 1.000 коней и 1.000 дѣвушекъ *).

Казалось, что наступаетъ послѣдній часъ существованія Константинополя и слава всемірныхъ императоровъ уже отдается поруганію варваровъ Однако „Божія Матерь не допустила городъ до паденія“.

Въ 622 году Ираклій за большую сумму денегъ уговорилъ „скиновъ, кои суть русскіе“, не тревожить имперію и потомъ отправился отомстить Хосрою. На Иссъ, т.-е. тамъ, гдѣ Александръ Македонскій разгромилъ Дарія, произошло ожесточенное сраженіе. Ираклій одержалъ блистательную побѣду и отбросилъ назадъ персовъ. Затѣмъ онъ, выступивъ изъ Трапезунта, призвалъ къ себѣ воиновъ изъ Грузіи и изъ всѣхъ областей, лежащихъ между Чернымъ и Каспійскимъ морями. Императоръ взялъ множество городовъ, освободилъ 50.000 христіанъ, плѣненныхъ Хосроемъ, и, обремененный добычею, вернулся въ Амиду, откуда послалъ въ Византію извѣщеніе о своихъ славныхъ побѣдахъ (въ 625 г.).

Но Хосрой, который считалъ себя владѣтелемъ всего поднебесья, не унывалъ. Онъ вызвалъ воиновъ изъ провин-

*) Георгъ Веберъ. Всеобщая исторія, т. IV, стр. 859.

цій Персіи и во главѣ огромнаго войска выступилъ противъ врага. Его полководецъ Сарваронъ склонилъ русскаго хагана сдѣлать общее нападеніе на Константинополь. Это предложеніе хаганъ принялъ.

Однако звѣздѣ Хосроя не суждено было блеснуть. Ираклій побѣдоносно разгромилъ Персію и возвелъ Византію.

Все это достаточно подробно изложено въ нижеприводимомъ нашемъ переводѣ.

Авторъ повѣствованія, повидимому духовное лицо, желая придать своему разсказу религіозное значеніе, останавливается болѣе на чудесахъ и пропускаетъ нѣкоторыя детали, которыя касаются похода Ираклія въ Грузію и которыя обстоятельно изложены въ лѣтописяхъ грузинскихъ и въ исторіи Алваніи Моисея Каганткатвади. Эти детали читатели найдутъ въ нашихъ „Извѣстіяхъ“ въ XXII выпускѣ Сборника матеріаловъ Кавказскаго учебнаго округа.

Въ заключеніи своего предисловія не могу не остановить вниманіе читателя на заявленіи автора, утверждающаго, что *скифы суть русскіе*.

Скиское племя жило и въ Азіи и въ Европѣ, и они носили общее названіе *сака*, *скитѣа*. Не образовалось ли это имя отъ грузинскаго слова *каци* (сокрощ. *ка*, *катѣа* вмѣсто *вади*, *вацѣа*)—*человѣкъ*, въ герундивной формѣ *са-ка*, *са-катѣа*—мѣстопробываніе людей, народонаселеніе? Такъ же образовались и слѣдующія имена: *Са-картвело*—Грузія (отъ *картвели*—грузинъ), *Са-мегрело*—Мингрелія (отъ *мингрели*—мингрелецъ), *Самшвилде* (отъ *мшвилди*—стрѣла), *Са-цхениси* (отъ *цхени*—лошадь), *Са-бердзети*—Греція (отъ *бердзени*—грекъ), *са-каце*—носилки, буквально—помѣщеніе человѣка.

Кажется, что грузины въ древнѣйшее время *скивами* называли тотъ народъ, котораго съ начала XI вѣка стали называть *русскими* (საზღო руси-русскій). Нѣкоторый свѣтъ насчетъ этого вопроса бросаетъ грузинская лѣтопись.

Лѣтописецъ XII вѣка, говоря о взаимныхъ отношеніяхъ Тамары Великой и русскаго князя, мужа ея, утверждаетъ (Картлисъ-Цховреба, т. I, стр. 288), что послѣдній, „дѣйствовалъ подобно старому хагану-скиюу: тотъ хаганъ-скиеъ осаждалъ царицу городовъ *), а этотъ теперь осаждаеть царицу царицъ Тамару“.

М. Г. Джанашивили.

*) Византию (Царьградъ) въ 626 году. Изъ этого важнаго указанія видно, что грузинскій лѣтописецъ XII вѣка имѣлъ въ рукахъ ту самую хроникку, которую мы теперь печатаемъ подъ именемъ „Осады Константинополя скиеами, кои суть русскіе“.

უფალა: იჲსა: ქრისტე: ღმერთა: ჩუენო: შეგვიწყალენ: ჩუენ:

თ ხ რ ლ ბ ა ე:

დიდებულა: და: საკრკელი: ძუელთა: მათ: წიგნთაგან: საუწუე-
ბელთა: ესენება: სასწაულისა: მის: უოკლად: დიდებულისა: ღ ბრწყინ-
კლისა: რაჲმს: იგი: სპარსთა: ბარბაროზთა: ღ: სკვთთა: სამეუ-
ფოა: ესე ქალაქი მოიცკეს ბრძოლად: ხოლო საღუთოათა საშ-
ჟკლითა წარწმდეს იგინი საშინელად მეუსა შინა ღ ქალაქი ესე დაც-
რულ იქმნა შეურყეველად მეოხებითა უოკლად წმიდისა ღუთის მშო-
ბელისათა: და მიერიტგან განეწესა წლითი წლად დღმ ესე წინა შა-
ბათი ხარებისა გლობითა სამადლობულად: რომელსა დაუჟდომელ
სახელ: ედების: . გუაგურთხენ უფალა: .

მრავალ არიან უკუე. და უაღრეს მითხრობისა მადლნი ღ საკრ-
კელებანი უოკელსა ზედა ნათესაგს კაცთასა უაღრესისა მისგან უოკელთა
დაბადებულთადასა. უოკლად უბიწოადას ღ უმეტეს კურთხეულისა დედო-
ფლისა ჩუენისა ღუთის მშობელისა: ზოგად უოკელთა ზედა: ღ კუალად
დღითი დღე მარადის თითოეულსა ზედა. რაოდენ იგი ჟურ არნ ღ
საკმარ: შემწე არს იგი უოკელთა. ღ კელის ამჟურობელი მკურნალმ.
მსგავსადკუ სახიერისა მის მეუფისა ღ მისა თჲსისა: ვითარცა არს იგი
დედუფალი უოკელთა და მფარველი სოფლისა. მცკელი ქალაქთა. ღ
ერისა: სიმტკიცმ კელესისა: ქალაქი წმიდაა მეუფისა დიდისა
რომლისათჲს დბილნი (დიდებულნი) თქუნეს ცნობათა უაღრესნი რომელსა
შინა დაემკვდრა უფალი იგი დიდებისა: რომლისა მადლითა ღ ჰუ-
ლის მოჰმედებთა სიმრავლესა ჰებად. ღ მადლობად. ღ დიდების
მეტეუკლებად ღირსად ღ შემსგავსებულად. კურ შემძლებულარინ ენა-

*) Константинополь.

ГОСПОДИ ИСУСЕ ХРИСТЕ, БОЖЕ НАШЪ, ПОМИЛУЙ НАСЪ.

Повѣствованіе.

Славное и удивительное, изъ старыхъ повѣствовательныхъ книгъ взятое, сказаніе о преславномъ и блистательномъ чудѣ, совершившемся въ то время, когда варвары—персы и скиены обступили царствующій градъ, чтобы воевать съ нимъ, но божественный судъ сокрушилъ ихъ мгновенно, а городъ сохранилъ непоколебимо ходатайствомъ Пресвятой Богородицы. Съ этихъ поръ вошло въ обычай каждый годъ помянуть этотъ день—субботу предъ Благовѣщеніемъ благодарственными пѣснопѣніями—акаѳистомъ (ἁκαθίστημα).

Благослови насъ, Господи!

Превелики и недоступны повѣствованію милости и чуда, явленныя всему человѣчеству превыше всѣхъ рожденною Пресвятою и благословеннѣйшею Царицею нашею Богоматерью и оказанныя Ею вообще всѣмъ и въ частности (оказываемыя) нынѣ и присно каждому человѣку. Сколько возможно и потребно, Она помогаетъ всякому и оказываетъ теплую поддержку, подобно Благому Владыкѣ, Сыну своему; ибо Она царица всѣхъ, покровительница вселенной, хранительница городовъ и народа, твердыня Церкви, „городъ“ святой Владыки великаго, слава Котораго превыше познанія человѣческаго, въ которомъ (городѣ) поселился Господь славы. Ея милости и множество благодѣяній восхвалить, благодарить, славословить честно и подобающе не могутъ языки всѣхъ рожденных! Но мы, по силамъ нашимъ, не умолк-

ნი უოკელთა დაბადებულთანი: არამედ მსგავსად ძალისა ჩუენისა დაუ-
დუმებულად უჯალობდეთ. ვაგურთხევედეთ. ღ კადიდებდეთ: მიზეზსა
მას გნისსა ღ ცხორებისა ჩუენისასა:.

არამედ რათა არა გარდასულითა ჟამთადათ. დაიწყოებულ იქმნენ.
დიდნი იგი სსსწაუღნი ღ ნიჭნი. მის მიერ ქმნულნი ჩუენ ზედა.
რომელ ესე ზღვევაჲ არს დიდი ღ წარმწემდელი. ამისთვისა აღიწე-
რებიან თითოეულსა ჟამსა აღსრულებულნი ვინაჲჲ მოსაკსენებულად
მოძაკალთა თჳს ნათესავთა. მსგავსად მამათა მოცემულისა მის წესი-
სა კელესისა ღუთისასა:.

რამეთუ ჩუეულაბაჲ აჭეს განგრძობასა ჟამთასა სიღრმესა დავი-
წყებისასა მიცემად პირველ ქმნულთა მათ სსაქმეთა .. გარნა რომელსა
ესე მეგულების მითხრობად მოაწმუნეთა ერისა: უოკელთა შორის
წარმართთა ღ ბარბაროზთა. აღმოსავლისათა. ღ დასავლისათა. ხაჯრ-
კელებით იქადაგების: დიდებად და ქებად ქრისტეს ღუთისა ღ მაცხოვ-
რისა ჩუენისა ძლიერებისა: ღ უოკლად უბიწოებსა დედისა მისისა:
დიდად შეენიერებისა: მსგავსადჲ სსჯარკელებისა მის მეგვებულთა
ზედა ქმნულისა მოსეს მიერ. ძუელ რდესმე ზღუესა მეწამულისა:.

რამეთუ ღმერთმან სსჯარკელებამან კულადცა არუენა ძალი
თჳსი ჩუენ ზედა. ღ ადგილსა თჳსსა წმიდასა განცხადანა ჟამსა მას
რომელსადა შეეწია მას შინა ერისა თჳსსა. რომელი გამოარჩია სსმ
კვდრებულად თჳსად: რომლისა მიერ დიდებულ უო სსხელი წმიდაჲ
თჳსი: ღ ქებულ ფრიად: ქალაქსა მას შინა დიდებისა და ძლიერებისა
თჳსისასა. რომლისა წარწემედად შეითქუნეს მეფენი ქუეყნისანი. ღ
მთაჲრნი ბოროტნი ერისა თანა ღუთის მხრძოლისა შეკრბეს ერთად:
მოვიდეს მიჯნარედ. ღ მოიცვეს უოკლით კერძო. ახალი ესე სიონი.
ქალაქი ღუთისა სსმკვდრებელი ღ ბრძოლითა დაუპერობელი. ისწრა-
ფედეს აღბორებულნი იგი. რათამცა ეკეს იწრუსაღემი იუბოკად:
იზრახეს ზაგუვით ერსა ზედა ღუთისასა და თქუეს. მოკვდით მოკ-
სრნეთ იგინი თესლთაგან ღ აღკოცოთ ქუეყნით სსაკსენებელი ქრი-
სტიანობისაჲ: არამედ რისხითა ზეგარდამოდათ შეიბრუნეს ღ შერ-
წუნდეს და სსაღმობამან შეიპყრნა იგინი. ღ ნიაჭარითა სსსტიკითა
შეიმუსრნეს: ღ უბსკრულთა ქუესკნულისათა წარსაწმედელად მიეცნეს:
ღ მკვალნი იგი ღელავათა ზედა დაპერობად ქუეყნისა. მყოფთა თანა

немъ, но воспоемъ, благословимъ и прославимъ причину спасенія и жизни нашей.

И чтобы съ теченіемъ времени не были позабыты великія чудеса и милости Пресвятой, — что великій грѣхъ и погибель, — потому они описываются своевременно для предавія памяти будущихъ поколѣній, согласно данному отцами Божіей Церкви обычаю.

Продолжительность временъ, въ глубинѣ своей, передаетъ забвенію прежде случившіяся событія. Что же я предполагаю рассказать вѣрующему люду, то проповѣдуется всюду, у язычниковъ и варваровъ, на Востоку и Западѣ, во славу и восхваленіе Христа Бога и Спасителя нашего и прекраснѣйшей Матери Его, — подобно (тому, какъ рассказывается) чудо, совершенное когда-то Моисеемъ при переходѣ черезъ Черное море надъ египтянами.

Ибо Богъ чудесъ еще разъ явилъ силу свою надъ нами, въ святомъ мѣстѣ своемъ показался во-время, помогъ народу, который Онъ избралъ для Своего въ немъ пребыванія, и тѣмъ возвеличилъ имя Свое и превознесъ его въ городѣ своего величія и могущества, для сокрушенія котораго цари земные и князья злые съ народомъ-богоборцемъ сговорившись, собрались вмѣстѣ, пришли яростно и осадили со всѣхъ сторонъ этотъ новый Сіонъ, городъ, въ которомъ пребываетъ Богъ и который не можетъ быть покоренъ силою. Възбѣшенные они старались Іерусалимъ сдѣлать Іебосеемъ и, замысливъ лукавое надъ народомъ Божіимъ, говорили: „Идите, уничтожимъ ихъ родъ и сотремъ съ лица земли имя ихъ“. Но гнѣвъ Всевышняго потрясъ враговъ и устрасилъ, печаль овладѣла ими, жестокой вѣтеръ сокрушилъ ихъ и предоставилъ имъ погибнуть въ глубинѣ бездонной (морской) пропасти. Лодочки завоевателей, несомыя бушующими волнами, вмѣстѣ съ тѣми, которые были на сушѣ, подобно кораблямъ кархедонцевъ, послужили къ ихъ же влосчастной гибели.

ჭვეუხნისათა. ვითარცა რამ ნაზნი კარჭედონისანი. ბილადაბულ ბორო-
ტად წარწემედისა მის მათისა იქმნეს. ლ ვითარცა იგი გუესმნეს
ჩუენ. ოდესკუ ქმნულნი საკვრელებანი ლუთისანი ლ ძლეურებისა მისნი
კსნად ერისა თჯისა. კერეთუ ვიხილეთ აჭა ესერა ქალაქსა თჯისა
ზედა: რომელიცა დაათუძნა: იგი კლდესა მას ზედა სხარებისასა.
რათა ბჭენი ჟოჟოხეთისანი არამ ერეოდან მას უგუნისამდე:.

არამედ იხარებდენ ერთ ბამად მთანი სიონისანი. კვლესანი
ლუთისა ცხაკელისანი. ლ იშუებდენ ასულნი ქურთასტანისანი. შეს-
კრებლნი იგი მოწმუნეთა ერისანი: მითხრობად გოდლებსა სხელი
მისი. წინამძღუართა მათ მიერ კვლესათამასა. ქადაგთა ცხორებისა
ჩუენისათა: რამეთუ ლუთისა ძლეურნი ჭვეუხნით ამიღლდესა. რა-
მელთა მიერ ეუწუოს სოფელსა. რამეთუ ესე არს ლმერთი ჩუენი ლ
ამან დამძწესნეს ჩუენ უგუნისამდე:.

ხოლო სახს წარწემედისა მის მტერთამასა და ცხორებისა
ჩუენისამ იყო ესრეთ: გამოუთქმელითა მით სალუთოამსა განკებუ-
ლებისა შენდობითა: არამ დასცხობდეს მარადის: ნათესაენი აგარენ-
თანი ბრძოლად ქრისტეანეთა. უფრომსად სამეუფოსა ამას ქალაქსა
ზედა. განძნებულნი ისწრაფდეს ბოროტის უოფად უკეთუძცა ვითარ
პოკეს მათ ყამი სიბორგილისა მათისამ:.

ხოლო ფოკას მძლავრისა ზე. აღიძრა სუასრო რისხვითა დაუ-
პერობელითა საბერძნეთსა ზედა მკერაკისთჯს. რომლისაგან მიუღო
სამეუფოამ თჯისა სამკვდრებელი. ლ აღთქუამა ერთობისამ ექმნა მის-
თან: ხოლო ვითარ მიიღო ჭერაკლე შარკანდუდი თჯთ მპერობელი-
ბისამ: ლ შეიძოასა პორფირი ბერძნეთა მეფობისამ: არამკუ დასცხრა
გულის წერომისაგან თჯისა სუასრო. რომელსა იგი ეპურა განკ-
ბამ სპარსთა მეფობისამ: ლ აღბორებულ იყო გულის წერომით
საბერძნეთსა ზედა: არამედ მკვლელითა მძნებარებითა. პირველად წარ-
მოაკლინა ერის მთავარი თჯისა სეით. იოლოგებად საბერძნეთსა ლ
სამეუფოამსა ამის ქილაქისა: ლ გუალად შემდგომად სეითისსა სარკ-
რონ უფიცხესითა სიბიროტითა. რომელიცა მოჭვეუდიყო ზანესტი-
ნით. ლაშქრობისაგან თჯისასა. წარკლინებულნი სუასროამს მიერ. რა-
მელმანცა წარტუენა იმრუსალიმი. ლ ზაქარია პატრიარქი ლ საუფ-
ლოამ ძედი წარიღო სპარსეთს:.

А мы, знавшіе оказанныя когда-то Богомъ чудодѣйствія и предназначенія для спасенія народа Его, увидѣли во-очію то же и у насъ, надъ городомъ, который утверждень Господомъ на скалѣ Евангелія, чтобы врата ада не могли одолѣть его во-вѣки.

Да возрадуются вкупѣ горы Сіонскія, церкви Бога Живого и веселятся дщери палестинскія, сходбища вѣрующаго народа! Да возвѣщено будетъ имя Его въ башняхъ настоятелями церквей, проповѣдниками спасенія нашего! Ибо кого усиливаетъ Богъ, тотъ и возвышается въ этомъ мірѣ и черезъ него же вселенная познаетъ Бога, Вѣчнаго пастыря-начальника нашего.

Погибель же враговъ и спасеніе наше произошли такъ. Съ соизволенія невыразимаго божественнаго Провидѣнія враги никогда не прекращали непріязненныхъ дѣйствій противъ христіанъ, особенно же противъ сего царствующаго града; они, разсвирѣпѣвъ, стремились причинить ему вредъ, когда только наступалъ удобный часъ ярости ихъ.

Въ царствованіе Фоки съ неукротимою яростью пошелъ противъ Греціи Хосрой въ защиту Маврикія, которымъ онъ былъ посаженъ на престолъ Персіи и съ которымъ жилъ въ мирѣ. Когда величіе самодержавія перешло къ Ираклію, надѣвшему на себя порфиру императоровъ Греціи, и тогда не ослабѣло негодованіе Хосроя, самодержца персидскаго государства, и онъ продолжалъ сильно гнѣваться на грековъ. Съ великою яростью онъ послалъ противъ грековъ сначала Сенеа, народнаго князя, повелѣвъ ему опустошить Грецію и царственный этотъ градъ; затѣмъ онъ, послѣ Сенеа, прислалъ Сарварона съ еще большимъ озлобленіемъ. Сарваронъ же предъ тѣмъ только вернулся изъ Іерусалимскаго похода, куда онъ былъ посланъ Хосроемъ. Сарваронъ, опустошивъ Іерусалимъ, доставилъ оттуда въ Персію патріарха Захарію и древо, къ которому былъ пригвожденъ Господь.

ესე სარკარონ წარმოიკლებინ რამ ძალითა მრავლითა: ღ ურით ფრად დიდძალითა. მეფისა მისგან სპარსთაჲსა მორბევად ღ მოსრ-გად უოკელთა სარღვართა. ღ საბრძანებულთა საბერძნეთისათა. ღ უფრომსად ლუთიკ დაცულისა ამის ქალაქისა სამეუფოჲსა ბორ-ტის უოფად:.

ღ კითარცა მოიწია იგი კერძოთა აღმოსავლეთისათა კითარცა ცუცხლი მხის ტუხითა მოწვენილი ზეგარდამო. მეყსა შინა აღგზე-ბოდა უოკელით კერძო: ღ შექსწუვიდა უოკელთა: და განჭრუნიდა ღ აღტკოცდა. და ესრეთ მრავლითა კანდირებოთა. ურითად წარსუედ-და უოკელსა აღმოსავლეთსა. რომელთამე ტუფუჭყოფდა. და სხუათა მოსრვიდა უწყალოდ. სადაცა და კინაჲცა იპოებოდეს ბერძენნი. რა-მეთუ არაინ იყო დამაყენებელ მისა ღ დამხრწველ. უოკელსაკე რა-მელსაცა ენება უოფად:.

რამეთუ მას ყამსა შინა. მოუძღვრებულ იყო ღ დამდაბლებულ. უო-კელიკე ძლიერებამ საბერძნეთისაჲ: მძუნარებისა მისთჳს მკეცხბრძვისა და სიბორტისა: რომელი არუენა განდგომილმან ფოკას მძლავრმან უოკელსა სამეუფოსა საბერძნეთისასა: რაყამს იგი მიშუბითა ლუთი-საჲთა ეპურა მას კელმწიფებამ ბერძენთა მეფობისაჲ. რამეთუ ესო-დენ იყო სიბორცილწ უკეთურებისა მისისაჲ:.

კიდრელა დასაბამისა მეფობისა თჳსისასა. კჭუს ასო ათასი მკე-დარნი მბრძოლთაჲ ზოგა მან. მარკვისან განტოკებულნი. ხოლო რგასა მას წელსა შინა მეფობისა მისისასა. ესრეთ მოქსწუვიდა უო-კელიკე: რომელ უოკელისაკე მისგან სიმრავლისა ერისა. ოთხნიდა ძლიე იპოენეს დაშთომილ. *) მერგესა წელსა. ფოკასის მშურობელობისასა შინდო რამ მეფობამ ბერძენთაჲ ჭკაკლე. გამორჩევითა ღ წამებოთა. უოკელთა მთავართა და ერისაჲთა: ესე ოდენ იყო დამდაბლებულ და მოკლებულ უოკელიკე ძალი სამეუფოჲსა საბერძნეთაჲსა. უოკელით კერ-ძო: შემუსრვილ მრავალ გზის სპარსთა მიერ. ღ სკჯთთა ესე იგი არს რუსთა:.

ხოლო ზოგა რამ თავის უფლებამ წინა დაუდგროიელი სარკა-რონი ერისმთავარნი სპარსთამან. უცონილად მოკვლიდა უოკელთაკე ადგილთა მოკარებად. ღ განხრწნად მათდა დაუცხადებულად. ღ ის-წრათა იგი რათამცა მიიწია უოკელგანკე დაუშთომელად. ღ მოიცა-

Этотъ-то Сарваронъ былъ присланъ персидскимъ царемъ съ великою силой и народомъ очень сильнымъ для опустошенія и сокрушенія всѣхъ границъ и владѣній Имперіи, а также, главнымъ образомъ, богохранимаго Царьграда.

Сарваронъ, достигнувъ восточныхъ предѣловъ Имперіи, подобно огню, съ небесъ упавшему послѣ грозы, предалъ пламени всѣ окрестности, сталъ сжигать все, растлѣвать, уничтожать. Съ большою дерзостью и неустрашимостью онъ губилъ весь Востокъ: однихъ забиралъ въ плѣнъ, другихъ, когда бы и гдѣ бы ихъ ни находилъ, безпощадно убивалъ; не было человѣка, который бы остановилъ его и помѣшалъ ему дѣлать то, что онъ хотѣлъ.

Въ то время могущество Греціи было ослаблено и унижено звѣрскою лютостью и злодѣяніемъ восставшаго узурпатора Фоки, который съ соизволенія Бога владѣлъ всею греческой имперіей. Его злодѣянія состояли въ слѣдующемъ.

Въ началѣ своего царствованія онъ нашелъ 60.000 воиновъ, оставленныхъ Маврикіемъ; но въ продолженіе своего 8-лѣтняго управленія царствомъ онъ перебилъ ихъ столько, что изъ прежняго множества едва осталось 40.000 человѣкъ (თონი სიმრავლე—4 мириады) *). На восьмой годъ царствованія Фоки вступилъ на престолъ Ираклій по выбору всѣхъ князей и народа. Вся сила греческаго царства была унижена и сокращена, и многократно сокрушена персами и „скивами, кои суть русскіе“.

Сарваронъ, военачальникъ персовъ, не встрѣчая на пути препятствій, беззаботно обходилъ весь край, внося всюду разрушеніе и опустошеніе и стараясь не миновать ни одного уголка. Какъ только онъ покончилъ съ восточными предѣ-

*) Если სიმრავლე здѣсь не употреблено въ значеніи мириады, тогда это мѣсто надо перевести такъ: „... изъ прежняго множества осталось только четыре души“.

და რამე კერძოთაგან აღმოხსნაკლეთისათა. მიერ წარმოებართა იგი ქალაქად სამეუფოდ. ღ მოიწია რამე მუნ თქუესვე ქალკიდონს დაიბანაკა უოკლითავე ერთა თვისითა: ღ უოკელივე მოსწრაფებად თვისი აჩუენა ღ უოკელივე ღონს ღ სიძარჳს შეჭმზადა და ზღუთ ღ კელით რათა უოკელივე ძალი თვისი აცადოს დარღვევად უოკელთავე სიძარგეთა კოსტანტინე ზოლისათა. რამეთუ ესე იყო უოკელივე განზრახვად მისი რათა მცა შევითარრამთუძლო*) დაპრობად ქალაქისა ამის დიდისა რომელსა უზურციეს ღმერთი მის შორის.

ხოლო ესერამ იხილა ჳერაკლე. დასახამსავე მპურობელობის თვისსა შეძგომად ფოკამსსა. ესეკითარისა განსაცდელისა მოწყენად სამეოფოსა ზედა თვისსა: ღ უფრომსად ქალაქსა ამის სამეუფოსა მრავლითა მწუნანრებითა მოცუულ იქმნა ღ ურკითა ღ ელმოდა გული მისი ღ განიზრახვიდა მარადის. ღ კიებდა უოკელსავე ღონეს ცხორებისათვის საბერძნეთისა: ღ რომლითამცა სახითა იქმნა კსნად ქრისტეანეთად და ქალაქისა ამის ღუთივ აღშენებულისადა განრინებადა და დაცვადა უნებულად. მბრძოლთა მათგან ღუთისათა. ღ კვედრებოდა ღმერთსა და უოკლად წმიდასა ღუთისმშობელსა მხურვალითა გუღითა. ღ ცრემლთა მრავალთა დათხვეითა რათა დაიცვას სამწყსოდა ერისა თვისსადა მშუდობით:.

ღ შემოიკრიბა მან უოკელივე მკადრობადა საბერძნეთისადა რომელიცადა სავა დაწითომილ იყო: ღ ვინადაცა ოდენ აქუნდა ღონს ლაშქრისადა უოკელგანითვე მოუწოდა. და უოკელნივე ერთბამად შეიკრიბნა კერძოთა ეკქსო ფონტომასათა. რომელ არს ზღუადა ზონტომასა: და უოკლითა სამეუფოდათა თვისითა წარემართა სძარსთა ზედა. ზღუთ რუგძნულად. ღ უოკლითურთ უცნაურად მათგან და ზეგარდამომასა ძალისა შეწვენითა შევიდა სძარსეთად. მრავლითა სიბრძნითა ღ სიძარჳვითა გამოცდილებისადათა. ღ განზრახვითა სამეუფოდათა: ვინადაცა განმარჳუებითა საღუეთოდათა საცნაურ იქმნა იგი. რამეთუ აქუნდა მის ღმერთი თანამბრძოლად: და უოკლად წმიდადა ღუთისმშობელი თანა შემწედ ღ შუამდგომელად ღუთისა მიმართ: რამეთუ ექუსისა წლისა ყამთა ილანქრას სძარსთა ზედა. დაამკუნა იგინი ღ დაიმორჩილნა.

*) შევითარრამთუძლო шевитаррайтуздо: между глагольным профиксомъ ше и самимъ глаголомъ уздо заключены слова: шитар (какъ

лами имперіи, направился затѣмъ къ царствующему граду и, прибывъ въ Халкидонъ, остановился тутъ со всеѣмъ своимъ войскомъ. Онъ приложилъ все свое стараніе и употребилъ всю свою силу и ловкость, чтобы моремъ и сушею подступить къ Константинополю и разрушить его твердыни. Намѣреніе его состояло въ томъ, что онъ желалъ покорить этотъ великій городъ, въ которомъ пребываетъ Богъ.

Ираклій предвидѣлъ все это еще въ началѣ царствованія своего, зная о томъ, какія бѣдствія постигнуть, послѣ Фоки, царство его и особенно же царствующій сей градъ; имъ овладѣли печаль и горе; онъ старался и думалъ постоянно найти какой-нибудь способъ къ спасенію Греціи. И какимъ-то чудомъ спаслось христіанство, а богоспасаемый городъ избавился и сохранился невредимо со стороны богорбцевъ. Ираклій, проливая изобильныя слезы, возносилъ теплыя молитвы къ Богу и Пресвятой Богородицѣ, прося дать миръ городу своему.

Ираклій собралъ все греческое воинство, какое гдѣ оставалось, и которое еще могло идти на войну; онъ совзвалъ воинство отовсюду и поспѣшно собралъ ихъ у береговъ Евксинскаго, т. е. Понтического моря. Затѣмъ нечаянно и неожиданно для враговъ, моремъ, двинулся противъ персовъ со всей своей арміей и, вспомооществуемый небесными силами, вступилъ въ Персію. Достаточная мудрость, опытность и царская рѣшимость ознаменовали его побѣду надъ врагами, ибо и Богъ былъ соратникомъ его, а Пресвятая Богородица щитомъ и ходатайницей предъ Богомъ. Въ продолженіе только 6-лѣтняго похода въ Персію онъ успѣлъ побѣдить врага, покорить и возвести на престолъ Персіи того, кого самъ

и *райт* (чѣмъ); и такимъ образомъ форма „шевитаррайтудзю (ше-витар-райт-удзю) есть цѣлое сложное предложеніе, заключающее въ себѣ подлежащее, сказуемое, дополненіе и пр. Переводъ: „и чѣмъ бы я могъ“.

დ მეფედ დაუდგინა რომელიცა ენება. მეშვეს წელსა აღიღო საუფ-
ლოჲ ძელი მიერ. იწრესალიძით წარმოკლო დ ბიზინტიად ძლჳა
შემოსილი მოიწია:.

ხლო ცნარაჲ ხლან სკვთმან. რამეთუ მეფეჲ ჰერაკლე წარვიდა
ლასქრითა ყოვლითა სპარსეთად: ჰოკა მან უამი მარჯეჲ უკეთურებისა
თვსისაჲ და რაჲ იგი ეგულებოდა ყოფად მრავალ უამითგან. მამინ
იწყო მეესეულად საქმედ. რამეთუ იხილარაჲ ქალაქი ესე თხნიერ მე-
ფისა დ ერისა მბრძოლთაჲსა: დამოკლებული ყოვლისაჲ კაცობრივი-
საგან ძალისა. დ შეწენისა. ჰგონა მან ადვილად კვლთგდებად მისა:
დ აღემზადა იგი ყოვლითაჲ ძალითა თვსითა. აღიღო ყოველიჲ კრი
თვსი დ მოუგდა ქალაქსა ამას დიდსა სამეუფოსა:.

დ ყოველიჲ იგი ზღუაჲ გარემოჲს ქალაქისა აღასო ნაკებითა
მით რომელიცა ერთისა მიერ შემისა წარგრძლებულისა შეიმზადების.
რომელსაცა ენითა მათითა ბარბაროზებრივითა. მონოქსლოდ ეწოდე-
ბის: ხლო ჭეუყანით კმელთ ძკვდართა მიერ. დ ჭეუით მბრძოლთა
ერთა მოუგდებოდეს ბრძოლად ზღუდეთა და ერისა: დ ისწრადეს
იგი ორკემოჲ ურთიერთას ძალისცემითა ყოვლითურთ მოუძღურე-
ბად დ ძლევად ქალაქისა მის. დავურობად მისა მოსრკად დ მოუკრებად:.

ხლო ყოველსა მას ერსა სამეუფოჲსა მის ქალაქისა მრავლითა
სიტყუთა ნუკემინისცემისაჲთა. ასწავებად სერგის: რომელსა იგი ეპურა
მას უამსა შინა. პატრიარქობაჲ საყდრისა კონტანტინეპოლისა:
რათა არა განწირონ სასოებაჲ. დ დანთქენ მწუხარებითა და ეტ-
ყოდა მათ:.

განძლიერდით შვილნო დ ყოველიჲ სასოებაჲ ჩუენი დაკდვით
ღუთისა მიმართ მხლოჲსა: დ აღვიპურნეთ თუაღნი ჩუენი. დ კელ-
ნი ძალისა მიმართ მეურკლითა და მან თაკადმან დაჰკსნეს ბო-
როტნი ესე. რომელთაცა გარემოუცავთ ჩუენ: დ განაქარენეს ყოველნი
იგი ზრახვანი ბარბაროზთანი რომელსაცა განიზრახვენ ჩუენ ზუდა:.

ხლო ამით ესე ვითართა სიტყუთა ზუდა სერგისთა მიხლობილ
იქმნეს ყოველნი ერნი ქალაქისანი დ განემტვიცნეს ყოველნი სარწმუნოე-
ბითა დ სასოებითა ყოვლად უხრწნელისა დუდოფელისა ჩუენისა ღუთის-
მშობელისაჲთა: დ რომელმან იგი ჯერ იხინა მისგან გორცითა მო-
ბაჲ კაცთმოყუარებით. ქრისტეს ღუთისა ჩუენისაჲთა: დ მოკლოდნეს

хотѣлъ; на 7-й же годъ, взявъ древо Спасителя, выступилъ изъ Іерусалима и побѣдоносно прибылъ въ Византію.

Но скиескій хаганъ, узнавъ, что царь Ираклій со всѣмъ своимъ войскомъ отправился въ Персію, улучилъ удобное время для своихъ злоухищреній, и то, что онъ замышлялъ издавна, захотѣлъ привести въ исполненіе теперь. Видя городъ сей безъ царя и войска, безъ всякихъ человѣческихъ силъ и помощи, онъ вообразилъ, что со всѣми своими силами захватить его и покорить. И онъ, взявъ свой народъ, нагрянулъ на великій царствующій градъ.

Все море вокругъ города наполнилось вражескими лодочками; каждая изъ нихъ выдолблена была изъ одного цѣльнаго дерева и на нихъ варварскомъ языкѣ называлась „моноксвило“ *) (*μονοξύλον*). Съ суши же конные и пѣшіе воины приступили къ городскимъ стѣнамъ и стали биться съ горожанами. Они спѣшили, подавая помощь другъ другу съ обѣихъ сторонъ (съ суши и моря), чтобы всячески ослабить городъ, взять его, покорить, сокрушить и опустошить.

Но городскихъ жителей неустанно училъ словомъ утѣшенія Сергій, который въ то время занималъ патріаршій константинопольскій престолъ. Онъ просилъ народъ не терять упованія (на Бога) и не предаваться горю, говоря имъ:

„Мужайтесь, чада! Все наше упованіе возложимъ только на Бога, направивъ очи и руки свои къ Всевышнему съ теплыми молитвами, и Онъ ослабитъ злодѣевъ, окружившихъ насъ, и развѣтетъ всѣ козни варваровъ, которыя они замыслили противъ насъ“.

Всѣ жители города приняли слова Сергія и укрѣпились вѣрою и упованіемъ на Пресвятую Нетлѣнную Царицу нашу Богородицу и Христа Бога нашего, Который чело-

*) Къ сожалѣнію, это слово не „варварское“, но греческое: τὸ μονόξύλον знач. сдѣланный изъ цѣльнаго дерева *челмъ*, ср. южно-русскіе *дубы* или сѣверно-рус. *струи* однопоревки, *долбушки*.

იგინი წყალობასა და შეწევნისა მისისა ხილვად მათ ზედა: და განკრძალულ იუვენს ღოცვასა და კედრებასა სასოებით. რომელსადაცა მიემთხვნეს შემდგომად მცირედისა რამეთუ არა დაეცნეს იგინი. სასოებისა მისგან მათისა უქმად.

ხოლო მეფისა მიერ ჰერაკლესა დატყვებულ იყო მცველად ქალაქისა და კპარტოსად ვინმე სახელითა კაცი მოწრაფე და მენე და რაოდენცა შესაძლებელ იყო მის მიერ. ისწრაფდა იგი წინა დადგომად. თითო სახეთა მათ მანქანებათა. და ღონეთა წინააღმდეგომთადაცა. და ყოველივე სიმარჯვისა იქმოდა იგი. და უოკლითა ძალითა თვისითა აღუწიდა შეწევნად ქალაქისა. დაკსნად ერისა: და არა დაჭსტვრებოდა იგი ყოვლადვე მიებად ღონესა. რომლითადაცა სახითა შეუძლო განრომად მოპოვნებულთა მათ მათთა ბრძოლისა სიბოროტეთა:.

რამეთუ ესრეთ ვინებას ღმერთსა ყოვლადვე რათა არა უემრად და უქმად უზრუნელ ვიყენეთ. არამედ ჩუენგანცა ჩუენებად მოსწრაფებისა. და მღვდარებისა და ყოველსავე სახელსა მიებად. პოვნად კსნისა და დაკსნად საცთურისა: ხოლო რათა გუაჭუნდეს ყოველივე სასოებად ცხოვრებისაჲ მისა მიმართ მსოფლოდას:.

ესრეთ უკუე ისოს ამცნო ძესა ნავესსა წყობის ყოფად და მზირთა მიერ გამსტოკრობად განისა ზედა. და გედეონ ბრძოლად მადამისა. წყლითა და ცხელითა აღტურა ოდესმე: ვინაინცა იცნოს განძაგრებასა ზღუდეთასა ზრუნებითა და ყოველივე ჭურჭელსა საბრძოლელსა შექმზადებდა:.

ხოლო სერგის პატრიარქმან ერისა თანა ქრისტეს მოყუარისა. აღისუნეს წმიდანი ხატნი გულნმოვინედ. ცხოველსყოფელი ხატი მაცხოვრისაჲ და დედისა ღუთისაჲ: რომელსა იგი ჩხელი უტურთავს მკლავთა ზედა: და შემდგომითი შემდგობად მოჰქვლიდეს იგი ზღუდეთა ქალაქისათა: და ამის მიერ განამტკიცებდეს ქალაქსა: ხოლო ბარბაროზთა მათ ზედა მტერთა და მბრძოლთა ქალაქისასა მიუკლენდეს ძრწოლასა და შემუსრვილობასა და რათა მცირედნი მრავალთაგან განურნენ წარწყმედისაგან მათისა და კტოვლილ იქმნენ ზარ განკდილნი: რომელიცა შემდგომად მცირედისა ეწია მათ და მისცნა იგინი სრულიადსა წარწყმედისა:.

въколюбіемъ Своимъ соизволилъ родиться во плоти. И всё, ожидая помилованія и вспомошествованія Его, предались молитвѣ и моленію съ упованіемъ; и вскорѣ получили они просимое: упованіе ихъ не пропало даромъ.

Для защиты города царемъ Иракліемъ оставленъ былъ „эпартос“*), нѣкій Варось, человекъ расторопный и энергичный. Насколько возможно было, онъ торопился противостать каждой затѣѣ и силѣ врага; онъ пускалъ въ дѣло всю свою ловкость и всѣми своими силами старался помочь городу и спасти народъ. Неустанно изыскивалъ онъ средства, чтобы какимъ-нибудь образомъ возможно было отбить всё злостныя нападенія врага.

Да и Богу угодно было, чтобы мы тоже не оставались безполезными, безпечными и бездѣтельными. но чтобы и мы показали свое стараніе и бодрствованіе и изыскивали средства для своего избавленія и выхода изъ бѣды, имѣя упованіе на спасеніе только отъ Него.

Такъ Іисусу, сыну Навина, Господь разрѣшилъ вступить въ бой, предварительно пославъ соглядатаевъ обочрѣть (страну) Гаинъ; Гедеона въ битвѣ съ мадіанитянами Богъ поддерживалъ (водою и огнемъ) такъ долго, пока онъ не успѣлъ укрѣпить стѣны и приготовить боевое оружіе.

Самъ патріархъ Сергій выѣстъ съ христіанскими людьми, благоговѣнно взявъ иконы—животворящую Спасителя и Богоматери съ Предвѣчнымъ Младенцемъ, постепенно обходилъ по внутреннимъ стѣнамъ города и ободрялъ горожанъ, а на варваровъ, враговъ и противоборцевъ города призывалъ потрясеніе и сокрушеніе, (прося Бога), чтобы малочисленные избавились отъ гибели со стороны многочисленныхъ, чтобы Богъ обратилъ въ бѣгство враговъ. Такъ и случилось съ ними вскорѣ вслѣдъ за тѣмъ, и Богъ предалъ ихъ окончательно посрамленію.

*) Вѣроятно, искаженіе слова *ἐπαρτος*.

ხოლო სპარსთა მათ რომელთა დაიბანაკეს ქალკედონს: ვინამთ-
გან იწიეს წუგად ცეცხლითა. ყოველთავე გარემო მკვდრთა ქალკედო-
ნისათა ღ მახლობელთა. ღ ჰყოფდეს ყოველსავე სახესა რომელიცა
იყო საქმე მოოკრებისაჲ ღ დიდისა დარღუევისაჲ(?): ვითარცა აჭუნ-
და მათ ჩუეულებჲა სიბორცილისაჲ იხილეს ესე სკვთთა მათ ბარბა-
როზთა. ღ კერეთვე მსგავსად სპარსთაჲსა ჰყოფდეს იგინიცა:.

მერმე გუაღად პატრიარქმან ღ ყოველმან კრმან სამეუფოჲსა
მის დედა ქალაქისმან. აღილეს კელით უქმნელი ხატი ოფლისა ღ
მაცხორისა ჩუენისა იჯსო ქრისტესა ღ სამოსელი იგი წმიდაჲ. შემ-
დგომად უბიწოჲსა ღუთის შშობლისაჲ: ღ საუფლოჲ ღ ცხოველს
მყოფელი. ძელი ჟურისაჲ: ღ ზე აჭუნდეს იგინი კელითა მათითა: ღ
მოჰქვლიდეს იგი გარემოჲს ქალაქსა. ღ შორის ქალაქისა: ღ იტყო-
დეს ცრემლითა მკურნალობითა: აღდეგ დმერთო და განახნიენ ყოველნი
მტერნი შენნი: ღ ვითარცა რაჲ გუამლი მოაკლდენ იგინი: ღ დადნენ
ღ განაქარდენ იგი ვითარცა რაჲ ცული წინაშე ზირსა ცეცხლისასა. ღ
კერეთ წარწმდენ ღუთის მოძულენი იგი ზირისაგან შენისა: ხოლო
მონანი შენნი მხიარულებით გაკურთხეუდენ. ღ გიგალობდენ შენ:.

ღ ესრეთ მარადის განკრძალულად აღესრულებოდა. ლოცვაჲ ღ
კედრებაჲ შორის ქალაქსა მას დიდსა ზოგად ყოველთა მიერ ღ თი-
თოყულად კაცად კაცადისაგან:.

ხოლო არღა წარსრულ იყენეს სამნი დღენი შემდგომად მოწუ-
ვისა მის ღ მოოკრებისა სპარსთა ღ სკვთთაჲსა: აღძრვითა კშმაკი-
საჲთა აღბორჯდა გუაღად კრის ბთავარი იგი სკვთთაჲ ხაღან: ღ
ყოველთავე მკედრობითა თჯსითა მოუკდა ქალაქსა ბრძოლად:.

ხოლო იყო განწყობილი სკვთთა მათ მბრძოლთაჲ აურაცხელ
სიძრაველითა განმწხადებულნი ბრძოლად. აღჭურვილნი ღ განმტკიცებულნი:
კიდრელა უმცირესი კთქუა მრავლისაგან. ცხოზად ჰკშმარიტისა. რამე-
თუ საგონებულ იყო თითოყულისა ქრისტეანეთა კრისასა ვითარ ათი
მკედარი ბარბაროზთა მათ სკვთთაჲ მისუდომად ბრძოლად:.

არამედ მოღუაწწ იგი ცხოვრებისა ჩუენისაჲ ზეშთა მბრძოლი ღ
მკედრობათა მჰყრობელი ღ კელის ამჰყრობელი ქრისტეანეთაჲ: უხრ-

*) У Вебера читаемъ: „Аварскій царь въ томъ 626 года пошелъ
въ Константинополь съ войскомъ, въ которомъ, кромѣ аваровъ, были ге-

Персы, которые стояли станомъ въ Халкидонѣ, начали бросать въ огонь всѣхъ аборигеновъ, живущихъ вокругъ Халкидона и близъ него, и чинили всякое дѣло, что только относилось къ опустошенію и великому разрушенію, согласно лютому обычаю ихъ. Когда это увидѣли скиены-варвары, то и они стали дѣлать то же самое.

Послѣ того патріархъ и весь народъ царствующей столицы вняли нерукотворенный образъ Господа и Христа Спасителя нашего, святую одежду Его, а затѣмъ икону безпорочной Богоматери и древо животворящаго креста Господня, стали носить ихъ вокругъ города и по городу, говоря съ горячими словами: „Востани, о Боже, развѣй всѣхъ враговъ твоихъ и развѣй ихъ подобно дыму; поставь ихъ предъ огнемъ, чтобы они растаяли, какъ воскъ; чтобы ненавидящіе Бога погибли предъ лицомъ Твоимъ, рабы же Твои чтобы радостно благословляли Тебя и воспѣвали“.

Такъ постоянно и предупредительно творились во всемъ городѣ молитвы и прошенія всѣми вообще и каждымъ отдѣльно.

Не прошло еще трехъ дней послѣ учиненія персами и скиенами пожара и разоренія по наущенію діавола, какъ опять поднялся хаганъ, глава скиенскаго народа, и со всѣми своими войнами бросился на городъ и осадилъ его.

Отрядъ же скиеновъ состоялъ изъ несчетнаго числа воиновъ, приготовленныхъ къ бою, вооруженныхъ и крѣпкихъ. Самое меньшее, — скажу, чтобы знать истину, — ихъ было приблизительно столько что на одного христіанина варваровъ-скиеновъ приходилось человѣкъ десять *).

Но сподвижница жизни нашей, предводительствующая воинствомъ своимъ и споспѣшительница христіанъ, безпорочная

пиды, болгары и славяне: въ немъ считалось 80,000 человѣкъ* (т. IV, стр. 860).

წნელი დედოფალი ჩუენი ღუთისმშობელი. მსწრაფელ შემწე უოკელ-
თამ რომელინ სადიან მას: ერისა მის მიერ. მკედართა მბრძოლთადასა
რომელინცა იპოენეს პიდასს(?) საუოთელსა მისსა დაამკუთა განწყობი-
ლი იგი უშუულოთამ მათ ჰ ძალითა თუსითა უძლეველითა აღჭურნა
იგინი ჰ განაძლიერნა. აღჭურვილთა მათ ზედა ბეკრეულთადასა: გან-
კურენა გულნი მათნი კადნიერებით ბრძოლად ჰ მოწყუდად ღუთის
მბრძოლთა: ვინადაცა ძლეულებამ იგი მათი მას ყამსა შინა. ვითარცა
წინდი მისცა მათ მომასწავებულად შემდგომისა მის სრულიადისა და-
ჭტევისა მათისა რომელი მოწვენად იყო მათ ზედა:.

ღ შურითა საღუთოღთა აღგზებულთა მიერ. ჰ სასოკებითა მისითა
განმეზობილთა: ტაძრისა თუსისა მბრძოლად ჰ დარღუეკად მისრულინი იგი
სკვთინი უოკლითა მკედრებითა მათითა მოსასრეველ უენა: ჰ განაძლიერნა
მკედარნი ერისა ჩუენისა მათ ზედა: ჰ დასცნა ურიცხუნი ერნი მცო-
რეთა მიერ: ვიდრელა წინა მბრძოლი იგი მთავარი სკვთთამ ესე
ოღენ დაემკუთა მძუნაკრებისა მისგან თუსისა რომელ არა ხოლო თუ
მის ყამისა შემუსრვილებსა თუსსა იგლოკდა არამედ მოსწავებითა
მით მოწყუდისა მოულოდებელისაღოა. წინა მდებარესა მას წარწყმე-
დასა თუსსა სრულიად ჰ დაჭტეკასა აგრძნობდა:.

მიერითგან უეუე განძლიერდეს ბერძენნი ჰ განემტკიცენეს გონე-
ბითა: ჰ სასოკებითა აღესებულ იქმნეს მრავლითა: კინილა და ყო-
კელთა დღეთა განვიდოდეს შემთხუეკად მათდა ჰ ბრძოლად: აჭუნდა
მათ თანა მბრძოლად მათდა დედაღ ღუთისაღ: შემწედ ჰ კელის ამ-
პყრობულად. ვინადაცა დღითი დღე უფროღსად განძლიერდებოდეს სიგინი.

ხოლო სკვთთა მათ სამარჯუენი. ჰ ყოკელნი ღონენი ბრძო-
ლისა მათისანი მოუძღურდეს. ჰ მოაკლდეს ჰ განცრუენა ძალი მათი
და გამოცდილებანი ბრძოლათა შინა. უოკელიკე უკმარ იქმნა. და უფ-
როღსად დაჭტენდებოდეს უოკლადკე და მოაკლდებოდეს. ჰ მეძრწუნ-
დებოდეს. ვითარცა მთრკალნი(?) გუელითა. ჰ ყოკელიკე სიბრძნე მათი
დაინთქა:.

ესერაღ იხილეს ჰსტრიაქმან და ყოკელმან ერმან ქალაქმანსამან
წოგადი განზრახკამ განიზრახეს ერთბამად ყოკელთა, და წარაკლინეს
მოცაქელნი ქალაქით ძღუენითა სკვთთა მათ თანა მამძედებულად: რა-
თა სიტყუთა წეროკნითა. მძედობისა ყოფად არწმუნონ მათ. ვინაღოთ-

Царица царицъ, наша Богородица, скорая помощница тѣхъ, которые вьзываютъ къ Ней, съ народными воинами, находящимися въ Пигахъ *), мѣстопробываніи Ея, посрамила отряды невѣрныхъ и непобѣдимою своею силою уврѣпила и усилила пигейцевъ противъ множества, раскалила сердца ихъ, чтобы они смѣло боролись и рѣвали богоборцевъ. Побѣда, дарованная пигейцамъ Богоматерью, послужила залогомъ для окончательнаго посрамленія враговъ, что и должно было послѣдовать вслѣдъ за тѣмъ.

Пигейцы, воспламененные божественною ревностью и ободренные упованіемъ на Него, разбили скиеовъ, атаковавшихъ своимъ воинствомъ ихъ храмъ, и силою Господа наши народные войны одолѣли вступившихъ съ ними въ бой; малочисленными Господь попралъ несмѣтное число враговъ. Пылъ предводителя и князя скиеовъ настолько былъ ослабленъ, что онъ сталъ оплакивать не столько свое настоящее посрамленіе, сколько предугадывалъ, на основаніи этого неожиданнаго посрамленія, свою предстоящую гибель и паденіе.

Съ тѣхъ поръ уже стали усиливаться греки, рассудокъ ихъ сдѣлался устойчивѣе, надежда твердою. Греки почти каждый день дѣлали вылазки и бились съ врагами. Соротницей же ихъ была Богоматерь, которая помогала имъ и поддерживала, и они изо дня въ день стали усиливаться.

Храбрость же скиеовъ и сила ихъ стала ослабѣвать и уменьшаться. Сила ихъ оказалась призрачною, опытность непригодною въ сраженіяхъ. Они все падали духомъ, уничижались и приходили въ трепеть, подобно пьяному человѣку, и вся мудрость ихъ исчезала.

Патріархъ и всѣ горожане, увидя такое состояніе противника, стали совѣщаться всѣ вмѣстѣ и единогласно рѣшили послать пословъ къ скиеамъ съ подарками отъ города. Этимъ

*) Πηγαί:—предмѣстье Византіи.

გან ხედვიდეს მათ დამკობილად. რათამცა გულის კმა უკეს ვითარმედ ძალი სხდთოჲ ჰბრძანეს მათ და წარვიდენ იგი მშედობით სახილ თჳსად: *)

არამედ ყოვლითურთ იკეცმან მან ბოროტმან და არა კაცმან ხალან უმჭურლომან რამ იგი მიერთუა ძღუნად მიიღო მათგან. ხოლო მშედობისა ყოფად ყოვლადვე არა თაგს იღვა. ღ უჭმად უემოკუღინხა მიკლინებულნი იგი მისა: ღ უფრომასად განძებულელ იქმან ღ აწყო სიღალით გმობისა სიტყუათა თქემად. მათდა მიმართ: ნუ გაცთუნებნ თქვენ ღმერთი იგი თქვენი რომლისაცა თქვენ ესავთ. ეტუოდა მათ: ღ უწოდეთ. რამეთუ ხვალისა დღე ნანდჯღვე ქალაქი თქვენი მოვილო მე უკრეკლად: ღ მოკაოკრო იგი სრულად ღ მოკარლყო ყოველივე შენებულეებაჲ მისი: ხოლო ამას წყალბახს კჭყოფ თქვენიანა. რათა არა სრულიად განშიშულეებულნი განგებოკენ თქვენ ცოცხალნი წარსლვად. სადა იგი ეგულეობდის თითოეულსა თქვენსა. ვინაჲცა ვიდოდეთ ვიდრეცა გენებოს: ღ გარეშე ამისსა სხუასა ნურა რას კაცთ მოყურებათა მოკლით ჩუენებად თქვენდა ჩემ მიერ:.

ესერამ ესმა წარკლინებულთა მათ მიერ მათგან: ჰატრიაქსა ღ ყოველსა ერსა: სულთ ითქემნეს მწარედ სიღრმეთაგან გულისათა: ღ ცრემლთა მკურკალეთა დათხვეითა დააკლობდეს თაკთა თჳსთა: აღიშურნეს კელნი ზეცად მიმართ ღ იტუოდეს:.

შემეწიენ **) ჩუენ ოფალო შემეწიენ ჩუენ ღ შენ ჰბრძოდე ჩუენ წილ მტერთა მათ ბოროტთა რომელი ეგე ყოველთა ამჰარტაკანთა წინა აღმდგომ ხარ. და მდაბალთა კელის ამჰურობულ. რომლისა ძალი უღლევკელ არს. ღ მეუფებაჲ დაუსრულეებელი. ისმინენ სიტყუანი განლაღებულისა მის ბარბაროზისანი. რომელმანცა მომიძინა ჩუენ საყუედრელად შენდა მეუფისა ყოველთაჲსა. ღ იკიენ ქალაქი ნაწილი მკვდრობისა შენისაჲ: და ერი ესე რომელსა ზედა წოდებულ არს სახელი წმიდაჲ შენი: ნუ სადა თქუან მოძულეთა მათ შენთა ვითარმედ სადა არს ღმერთი იგი მათი: ამას ღ ესე ვითარსა მრავალსა იტუოდეს კეკდრებოდეს ღმერთსა. ღ ყოვლად წმიდასა ღუთის მშობელსა:.

ხოლო ყოვლად ძლიერმან ღმერთმან მოიხილა ერსა თჳსსა ზედა მოწყალეობით: ღ რომელი იგი შეემზადა სჰარსთა წიადსაყალად.

*) Сахид твссад (въ домъ свой) — настоящему сахлад твссад.

они хотѣли умилостивить врага и склонить его къ миру. Они видѣли, какъ слабѣютъ враги, съ которыми борется сила Всевышняго, и хотѣли, чтобы они благополучно вернулись во свояси.

Но безвѣрный хаганъ, настоящій хищный звѣрь, а не человекъ, поднесенный ему даръ принялъ, но предложеніе о мирѣ отвергъ, а представшихъ предъ нимъ пословъ отправилъ обратно съ пустыми руками. Онъ еще болѣе прежняго разсвирѣпѣлъ, сталъ дерзко глумиться и говорить уходящимъ посламъ: „Пусть не обманываетъ васъ вашъ Богъ, на Котораго вы надѣетесь“, говорилъ онъ имъ: „знайте, что я завтра же непременно возьму вашъ городъ, опустошу его окончательно и разрушу всякое въ немъ строеніе, вамъ же (горожанамъ) сдѣлаю такое одолженіе: не раздѣвъ васъ до года, отпущу живыми итти туда, куда кто хочетъ, и добратъся до того мѣста, куда желаетъ каждый изъ васъ. Кромѣ этой милости, никакого другого человеколюбія по отношенію къ вамъ не ожидайте отъ меня“.

Когда все это донесли патріарху и народу, послѣдніе изъ глубины души испустили стонъ, главы свои оросили горячими слезами и, воздѣвъ руки къ небу, сказали:

„Помоги намъ, Господи! вмѣсто насъ борись со влнмъ врагомъ, Ты, который противоборствуешь всѣмъ возгордившимся, но поддерживаешь уничижающихъ себя; Твоя сила неодолима и царство Твое безконечно! Услышь слова дерзкихъ варваровъ, требующихъ, чтобы мы упрекали Тебя, Владыку всѣхъ, и спаси городъ, мѣсто Твоего жительства, и народъ этотъ, носящій святое имя Твое; да не скажутъ ненавидящіе Тебя: „Гдѣ ихъ Богъ!“ Такъ и подобно этому говорили много, взывая къ Богу и Пресвятой Богородицѣ.

И Всесильный Богъ милостиво возвратѣлъ на народъ свой: тѣхъ изъ персовъ, которые выступили для соединенія съ ха-

**) *ш.мециэн*—теперешн. *ш.швейцэн* помоги намъ (ме—гве, намъ).

ხაღანს მიმართ დაჰკისნა: ღ დააუენნა ღ დასცნა მათგან მრავალნი ურთიერთას მიკლდინებულთა მათგანნი: რამეთუ სამღელეზებადმს ზედა დაუენებულნი არაჲ დასცხრეს ბრძოლად. ღ სროლად ურთიერთას: ღ მალულისა ყოფად: ბარბაროზნი იგი ისროდეს ღმრთ ღ ზღუადკე დაინთქმოდეს ღ მრავალ სახასა ღონისა შეწყენითა არაჲ დასცხრებოდეს ბრძოლად:.

ხოლო რომელი იგი განზრახვთა ზოგადითა ეზრახს მათ ერთ ბამად საქმედ კელ უკეს მათ. რაჲ იგი შეემზადა მათ ზოგად ორკერძოვე: რამეთუ ქუეყანით ზღუდის საბრძოლი მანქანაჲ აღემართა დასარლუეკლად ქალაქისა: ხოლო ზღვთ უფრომს რიცხვსა იუენეს. ნაენი იგი მონოქსჯლოსნი. რომელნი შეემზადნეს სკვთთა მათ უმრავლეს რიცხვსა. კინაღცა ერთსა შინა დღესა ღ ერთსა შინა უამსა მეთქემით ერთბამად კეუეთნეს ბრძოლად ქალაქსა ამას ქუეყანით და ზღვთ. მბრძოლნი იგი ღუთისანი ბარბაროზნი. სპარსნი და სკვთნი და ვითარ იგი. ბრძოლაჲ იგი შეიმზადებოდა. ღ განმღოერდებოდა: აღიხუნა ხაღან სკვთთა მთავარმან რჩეულნი მკედარნი რაჲ ოდენნი ჰყვეს. და ზღვს შირით კერძოთა მათ არეთა უმძღლესადრე აღვიდოდა საჩუენებულად ერისა მის სპარსთაჲსა: ღ კერეთვე ჰყოფდეს სპარსნიცა იგი სახილგულად სკვთთა:.

უფრომსად ჟერ არს თქუმად. ვითარმედ ერთი იგი ჩრდილოით ღ მეორე ზღუარით. ვითარცა რაჲ მსერნი მალხარისახი განიზნებულნი იზახდეს სამეუფოსა ამას ზედა ქალაქსა: რომლისა ჰგონებდეს იგი მზად და მსწრაფელ დაზერობად მისა. და რათა სელთ იგდონ იგი ადვილად ღ დაუუენებლად ყოკლადკე.

არამედ კინმე იტყოდის ძლიერებათა ოფლისათა ღ საკვრკულეზათა მისთა. ანუ კინმე უთლოს მითხრობად ყოკლად წმიდისა მის ქალწულისა მოწყალეზათა ღ ქველის მოქმედებათა ჩუენ ზედა:

რამეთუ ვითარ იგი ხაღან სკვთმან. ყოკლნი მონოქსჯლოსნი იგი ნაკნი. აღაცხნა მბრძოლითა ზღუასა შინა. აღიღო კულად სიმრავლემ მბრძოლთაჲ თავისა თვისისა ღ თუთ აღიჭურა იგი: რათა მბრძოლთა მათ: მიერ ქუეყანით. მანქანითა მით რომელ შეექმნა ციხის ციხემ ამის მიერ ზღუდემ დაჰსცენ ქალაქისაჲ: ხოლო სიმრავლისა მისგან ჩაკით მბრძოლთაჲსა სიმარჯუე აქუნდეს წიად კლად ნაკისა მიმართ.

ганомъ, Онъ разбилъ и преградилъ имъ путь, и многихъ соединившихся съ ними союзниковъ погубилъ; въ продолженіе трехъ дней противники бились безостановочно, пускали стрѣлы и дѣлали засады. Варвары стрѣляли со стороны моря, и стрѣлы ихъ падали въ море; они изыскивали различныя средства для продолженія борьбы.

Наконецъ, приступили враги къ тому, чтобы привести въ исполненіе то, что рѣшили на общемъ совѣтѣ, а именно напасть на городъ съ двухъ сторонъ. Со стороны суши они поставили стѣннобитную машину, а море наполнили несчетнымъ числомъ лодокъ—„моноксило“, во множествѣ приготовленныхъ скиѳами. По условію богоборцы-варвары, персы и скиѳы, въ одинъ день и въ одинъ часъ сразу атаковали городъ и съ суши и съ моря. Какъ только враги приготовились къ бою и вооружились, хаганъ, скиѳскій князь, взявъ отборныхъ воиновъ, сколько у него было, пошелъ по морскому берегу и поднялся на возвышеніе, чтобы дать о себѣ знать персамъ, и персы тоже выступили, чтобы дать знать о себѣ скиѳамъ.

Можно сказать еще больше. Одни изъ враговъ съ сѣвера и другіе съ юга, подобно лѣснымъ звѣрямъ, подняли свирѣпый ревъ на царствующій градъ, предположивъ, что его быстро захватятъ и легко и безпрепятственно возьмутъ.

Но кто скажетъ, какъ силенъ Господь и чудодѣйственъ! Или кто можетъ повѣствовать о всѣхъ милостяхъ и благодѣяніяхъ, оказанныхъ намъ Пресвятою Дѣвою.

Хаганъ-скиѳъ наполнилъ свои лодки—моноксилы воинами, самъ тоже взялъ множество воиновъ и, вооружившись, атаковалъ городъ со стороны суши, желая разрушить укрѣпленія города стѣннобитными машинами, поставленными противъ городскихъ стѣнъ. Сообщеніе съ моремъ онъ считалъ обезпеченнымъ, такъ какъ на лодкахъ имѣлъ множество ратниковъ; но сила Божія ходатайствомъ Пренепорочной Дѣвы всюду

არამედ ყოველით კერძოვე დაჭკსნის იგინი ძალმან საღთომან მეოხები-
თა ყოველად უბიწოაჲსა: ქალწულისაჲთა და ყოველი სასოებაჲ მათი
უქმად და უემრად გამოაჩინნა. და ზღუდით გარდამო მკედარნი იგი
მბრძოლნი ბერძენთანი მარადის ესკოდნისა მოჭსწყუედეს სამრავლე-
სა კრისა უმჭულოთა მათ მბრძოლთაჲსა. ვიდრელა ცოცხლნი იგი
კერძარა უძლებდეს დაწუად მომწუდართა მათ მათთა. რამეთუ ესე
იყო წესი და ჩუულებოდა მათი. დაწუად იუდართა მათთაჲ. და ცე-
ცხლისა მიერ მიცემად ცეცხლსა მას საუგუნოსა: და იქმნებოდა მბრძოლ-
თა მათ ზედა ქუეყანითა:.

ხოლო ზღუთ მბრძოლნი იგი ნაენი მიმოაქუნდეს და ისწრაფდეს
იგი შეწუნად თჳსთა მათ განწყობილთა:— არამედ პირველადვე უჭუ
მიიწინეს რაჲ მახლობელად ტარისა მას ყოველად წმიდისა ღუთის
მშობელისასა ვლჳკერისსა სამრავრს მონოქსლოსთაჲ მათ ეწია საშუა-
ლი საღუთოჲ. ეჭა საკვრელებოჲ: რამეთუ იუესეულად დაემართნეს
რაჲ ტარისა მას წმიდასა. ნიავჭარი სასტოგი მოუგდა მათ ზედა: და
დანთქნა იგინი. მუნ თქუესვე ადგილსაჲ მას: და რაჲოდენიდა მო-
წყოდეს. არესა მას კერძო ვლჳკერისასა მახლობელად ყოველივე
დაინთქმოდეს: რამეთუ ამაღლდის ზღუდა გარეგან ბუნებათისა წესი-
სა აღმატებულად. საშინელებით სახილველადცა: და მერმე განიუვის
ოწად. წაძის ყოფითა საღთოჲთა: და მიუგდის თითოეული მონოქ-
სლოსთა მათ ზედა მათთა. და მუის დანთქნის იგინი უბსერულთა:.

და იყო ხილვაჲ განსაკვრელებოჲ. და ზარის აღსაგდელი: და ჭე-
შმარიტად შემსგავსებული ძლიერებისა საკვრელებისა საღუთოჲსასა:
რამეთუ შესწორებულად ბორცუთა აღდგებოდეს ღელვანი და სახედ
მკეცთა მძნვარეთაჲსა განრისხებულნი და რეცა ვითარცა გაცოფებულნი
მიეტკებოდეს ზედა მტერთა მათ დედისა ღუთისათა: და ვითარცა
ცხოველნი შურისგებით შთანსთქმოდეს მათ და განხრწნიდეს უწულოდ
ვიდრელა ყოველნი ერთბამად დაჟარნა ღელვამან. და დანთქნეს და
წარსაწუმედელსა მიეცნეს: ვითარცა იგი ოდესმე მეკვბტებნი. პირველ
რაჲმს იგი ქსდგენიდეს ისრასწლთა: რომელნიცა უცხოსა მავალ იქმნეს
გზასა შორის სიღრმეთა უფსკრულისათა. რომელსაცა დანთქნეს
მდგენელნი იგი მათნი. და წარწუმდეს უგუნისამდე: ესე ვითარივე არუ-
ენა კუალად სასწაული ღმერთმან საკვრელებათამან:.

посрамила ихъ и всякую надежду ихъ сдѣлала тщетною и бесполезною. Со стѣнъ города греческіе бойцы всегда (при каждомъ приступѣ) убивали столько безвѣрныхъ, что оставшіеся въ живыхъ враги не успѣвали сжигать труповъ павшихъ воиновъ. Сжиганіе требовалось обычаемъ варваровъ; предавая умершихъ огню, они сами предавали ихъ „вѣчному огню“. Такъ было съ борющимися со стороны суши.

Сражающіеся со стороны моря неслись на своихъ лодкахъ, стараясь помочь своимъ отрядамъ. Но какъ только приблизилось множество „моноксилловъ“ къ храму Влахернской*) Пресвятой Богородицы, ихъ постигла кара Божія. О знаменіе! Какъ только направились къ этому храму, поднялась жестокая буря, и тотчасъ море тамъ же, гдѣ застала ихъ буря, поглотило ихъ. И кто только направлялся къ окрестностямъ Влахернскаго храма и приближался къ нему, всякъ уходилъ ко дну. Море неестественно подымалось вверхъ (страшно было даже смотрѣть на него), потомъ мгновенно дѣлилось на двѣ половины, и, по волѣ Божіей, каждая половина, надвигаясь на моноксила, уносила ихъ въ бездонную пропасть.

Зрѣлище было удивительное, страшное и истинно соотвѣтствующее поразительному всемогуществу Божію. Волны поднимались до высоты цѣлыхъ холмовъ и, подобно разсвирѣпѣвшимъ лютымъ звѣрямъ, бѣшенно бросались на враговъ Богоматери, или, подобно живымъ существамъ, съ жадностью глотали ихъ и губили безпощадно. Такъ, всѣхъ враговъ покрыли волны, всѣ пошли ко дну и погибли, подобно тому, какъ это случилось съ египтянами, преслѣдовавшими израильтянъ, которые шли между двумя водными стѣнами, гдѣ потонули ихъ преслѣдователи и погибли вовѣки. Такое же чудо опять явилъ намъ Богъ чудесь.

*) Храмъ Влахернской Богоматери, построенный въ 474 г., названъ такъ по мѣстности въ западномъ углу Константинополя—*Βλαχέρναι*.

ესრეთ შემწე ეყო ქალაქსა თვისსა ყოვლად წმიდაჲ ღუთისმშობელი დედოფალი ჩუენი: და თანა მბრძოლ ეყო და ძლეჲა დიდებული ჩართა მიერ და ზღვსა შეჰმზადა: ესე ვითარი არს უგუე და ესეოდენი მოღუაწებაჲ და ძლეური შეწეხნაჲ ყოვლად უხრწნელისა მის ქალწულისაჲ: რამეთუ რომელთა იგი სამკვდრებულსა მისსა ზედა აღადგინეს ბრძოლაჲ დაუზერობელი. და აღიღეს საჭურველი მათი მოსრკად მათ ზედა: ერთბაშად დაანთქნა ივინი ღლეჯათა და უფსკრულთა ზღვსათა. მკვდრ ეყნა ივინი წარსაწყმედელ და ხოლო ნაწილი ერისა თვისისაჲ. რომელნი განწირულ იყუნეს ცხორებისაგან. ჰ მისსა მიძართ ხოლო აქუნდა სასოებაჲ. მოწვენულისა მისგან განსაცდელისა ყოვლით კერძო უჩებულად და შეუხებულად დაჰმარხა.

მაშინ უგუე მაშინ თუთ თავადი იგი ერის მთავარი მათი თავით თვისით თუაღით მხილველ იქმნა ესე ვითარსა მას წარწმედასა ერისა თვისისაჲ. რამეთუ აღჭურვილი ცხენისა ზედა მდგომარე იყო აღგილსა მალასა და სახილველად მარჯუესა. არესა მას სანახებსა ერისა თვისისაჲ: ვითარცა მკვდრნი დაიღრჭინნა და იკრა კელითა თვისითა ძლეურად გულსა და ზირსა თვისსა:.

ხოლო რომელნი იგი შინაგან ზღუდეთა ჰბრძოდეს მტერთა მათ ვარკენით ვინაჲთგან იხილეს ჰ ცნეს ქმნული იგი ზღუასა ზედა. წარწმედაჲ ბარბაროზთაჲ. მეესეულად ძალითა ღუთისაჲთა განმენდეს. ჰ განძლეურდეს მადლითა ჰ შეწეხნითა ყოვლად წმიდისა დედისა ღუთისაჲთა შეიზღუდნეს: ჰ მუნ თქუესჲე უშიშად კარნი ქალაქისანი განახუნეს ჰ კმათა ძლევისაჲთა ჰ ლაღადებისაჲთა მტერთა მათ ზედა მიუკდეს. შემუსრკად მათდა ახოვნობით:.

ხოლო ესეოდენი მოკცა მათ გულს მოადგინებაჲ ჰ ძალი. ერსა მას ქალაქისაჲსა. ჰ შიში დაესა ბარბაროზთა მათ ზედა: კიდრელა დედანი ჰ ურმანი ძლეურად ჰ უშიშად მიუვიდოდეს ზედა. ძლეუად მტერთა მათ ჰ ოტებაჲ: მაშინ იხილუებოდა ჰ უშიშარიტად. ვითარ იგი ერთმან იოტის ათასები ჰ ორმან წარიქვის ბეკრები: რამეთუ ღმერთმან განიჭნა ივინი ჰ ღმერთმან მისცნა ივინი ნათესავი ბოროტი. ჰ წარწმედისა მზრახველი:.

ესე ვითარი უგუე ძალი ჰ შეწეხნაჲ მოანიჭა ყოვლად წმიდამან ჰ ყოვლად დიდებულმან ჰ ყოველთაგან ქუეყნისათა ჰ ზეცისათა ს-

Такъ помогла городу своему Пресвятая Царица, наша Богородица: Она авилась нашей соратницей, одержавъ славную побѣду надъ врагами при помощи бури и моря. Таковы всегда подвиги и сильная помощь Пренепорочной Дѣвы: возставшихъ противъ Ея достоянія и взявшихся за оружіе противъ Ея почитателей мгновенно Она отдала волнамъ и безднамъ морскимъ, гдѣ и приготовила имъ мѣсто погибели; часть же своего народа, потерявшаго было надежду на свое существованіе вслѣдствіе надвинувшейся опасности и уповающаго только на Нее, Она сохранила во всей цѣлости невредимо и непоколебимо.

Тогда и самъ князь, глава скинскаго народа, своими глазами видѣлъ гибель своего народа, ибо онъ, сидя на конѣ и стоя на возвышенномъ и удобномъ мѣстѣ, могъ видѣть случившееся. Онъ, какъ звѣрь, заскрежеталъ зубами и, посылая намъ угрозы, со всею силой ударялъ себя въ грудь и по лицу.

Городскіе воины, борющіеся съ нападающими врагами, увидѣвъ случившееся на морѣ съ варварами, мгновенно воодушевились силою Божіей и усилились благодатью и помощью Пресвятой Богоматери; они, сплотившись, быстро отворили городскія ворота и, голосомъ побѣдоноснымъ ободря другъ друга, бросились на враговъ и стали храбро разить ихъ.

И городскіе жители такъ расхрабрились и усилились, и таковой страхъ напалъ на варваровъ, что даже женщины и дѣти безстрашно и храбро бросались на враговъ, били ихъ и тѣснили. Тогда и на самомъ дѣлѣ можно было видѣть, какъ одинъ обращалъ въ бѣгство тысячу и какъ двое побѣждали множество. Ибо Богъ далъ имъ такую силу, и Онъ предалъ въ руки ихъ врага, племя злое и достойное гибели.

Такую силу и помощь даровала своему народу Пресвятая, Всеславная, живущими на землѣ и небесными силами

ბრძოლად ქვე ულმან ღუთისძეშობელმან: ესე ვითარცა აჩუენა მოღუაწე-
ბაჲ ღ კელის აღმურობაჲ განწირულთა ღ უღონო ქმნულთა:.

ღ კიდრე მზლ დაჯადებოდა ღ ღამლ მოაწია. რომელნიმე მოის-
რკოდეს ღ რომელნიმე ივლტოდეს ბნაკად მათდა: ღ უოკელნიკე
ჭურჭელნი საბრძოლველნი დასარღუკველად ქალაქისა. რომელნიცა
ურმებიითა მოკვრიბენეს ბარბაროზთა მათ ერთბამად დასაწყელად მის-
ცნეს ცეცხლსა: ღ მადლითა უოკლად წმიდასა ღუთისა დედისაჲთა
იქმნეს იგინი თჳსთა მათ შემზადებულთა მანქანისა საბრძოლთა მუ-
შაკ წარწუგელისა ღ დაწუვისა მათისა:.

ხოლო პატრიარქმან ღ უოკელმან ერმან ქალაქისამან აღმურენეს
კელნი მათნი ცად მიმართ ღ ცრემლთა მრავალთა დინებითა მადლო-
ბით გალობდეს და იტუოდეს: მარჯუენაჲ შენი ოფალო დიდებულ
არს ძალითა შენითა. მარჯუენამან კელმან შენმან მოსრნა მტერნი იგი
შენნი ღ სიმრავლითა მით დიდებისა შენისაჲთა შეკბუსრენ მკლამნი
იგი ღ წინაღმდეგობნი ძლიერებისა შენისანი.

ესრეთ უგუე უტუნური იგი ღ ბორგნეული ხაღან. რომელმან
სიმრავლითა ურიცხვსა ერისაჲთა აღილასქქნ ჩუენ ზედა. სირცხვლე-
ული ღ კდემული მცირეთა თანა განრომილთა უგუნ იქცა სხად თჳსა:.

ეგრეთკე უგუე მკდრობაჲცა იგი სპარსთაჲ მოწკუნულისა მის-
თჳს შემუსრვილებისა მათ ზედა განლიკებულ იქმნეს. კელი პირსა
დაიდკეს ღ დაიფარნეს პირნი მათნი სირცხვლითა. ღ ეგოდენთა
მათ ათასეულთაგან მცირედნი რიცხვთა მიიქცეს ქვეყანად თჳსად.
საკენნი კდემითა ღ სიმწარითა:.

ესე ვითარცა არს უგუე დასახამი საღუთოჲსა მის განკებულო-
ბისა ღ სახარებისაჲ: მუშაკი ღ მოღუაწლ ცხარებისა ჩუენისაჲ
უოკლად წმიდაჲ უხრწელი ღ უბიწოჲ ღუთის მშობელი. ძლიერი
შემწლ ქრისტეანეთაჲ რომელმანცა ჭეშმარიტად აჩუენა ძალი შეწყენისა
თჳსისაჲ ჩუენ ზედა. ესრეთ დიდებული ღ უოკლად განსაკრკვებელი
ღ ზოგალი კსნაჲ უოკელთაჲ მოგუნიცა ჩუენ:.

ამისთჳსცა საკენებულად ქველის მოქმედებისა მის დიდისა გა-
ნუქესა დლლ ესე წლითი წლად დღესასწაულსა დიდებულისა ხარებო-
სანსა წინაჲთ შებათსა. რომელსა შინა ვიქმთ ბრწინებულესა გრებასა
უოკლით კერძო: ღ ღამესა მის განკათუეთ გალობითა სულაერთთა:

достойно хвалимая Богоматерь; такіе Она дала совершить подвиги и такую оказала поддержку отчаивавшимся уже и обезсилившимъ.

До захода солнца и до наступленія ночи греки избивали враговъ, другіе же успѣли убѣжать въ свой станъ. Всѣ снаряды и все, что варварами на арбахъ доставлено было для разрушенія города, они сами предали огню. Благодатью Пресвятой Богоматери они сами приняли на себя трудъ погубить и съечь ими же самими приготовленныя осадныя машины.

Патріархъ же и весь городской народъ, водѣвъ руки свои къ небесамъ и проливая обильныя слезы, пѣли благодарственныя молитвы и говорили: „Десница Твоя, Господи, славна силою Твоею; десница Твоя, Господи, побѣдила враговъ Твоихъ; величіемъ славы Своей Ты посрамилъ напавшихъ на Тебя и возставшихъ противъ могущества Твоего“.

Такъ, безумный и кичливый хаганъ, который пошелъ противъ насъ съ многочисленнымъ народомъ, со стыдомъ и позоромъ возвратился во-своихъ съ малымъ числомъ спасшихся отъ погибели воиновъ.

И персидское войско тоже, смущенное посрамленіемъ своимъ, устыженное и огорченное, закрывъ руками лица свои, возвратилось въ свое отечество въ незначительномъ количествѣ.

Таково начало божественнаго Провидѣнія и благодати! Сотрудница и сподвижница нашей жизни, Пресвятая безпорочная Богоматерь, сильная помощница христіанъ, и теперь явила намъ свою помощь, даровавъ намъ столь славную, удивительную и всеобщую свободу.

Поэтому то въ воспоминаніе этого великаго благодѣянія, ежегодно назначенъ субботній, предъ Благовѣщеніемъ, день, въ который мы устраиваемъ всеобщее блистательное собраніе, всю ночь проводимъ въ ночномъ бдѣніи съ духовными пѣснопѣніями и молимъ Богоматерь гласомъ хваленія и

დ კედრებსა შვესწირავთ დედისა ღუთისა კმითა ქებისა დ კურთხე-
ვისათა სამდღობულად მისა: დ სდინებულად ბისა მისისა. ოფლი-
სა ღუთისა დ მცხოვრისა ჩუენისა იკლო ქრისტესა. რომელსა ჭმუ-
ენის დიდებაჲ ზატივი დ თაყუანის ცემაჲ თანა მამით დ სულით
წმიდითურთ დაუსრულებულთა მათ საუკუნეთა უკუნისამდე ამინ:.

დ ესე უკუე ესრეთ იყო დ ესრეთ აღსრულების:.

არამედ ჯერ არს უწებად ვინაჲთგან სურის უმრავლესთა ცხო-
ბად დასაბამი დ მიზეზი თხრობისა ამის საკურკულებისა:.

მრავალგზის ებრძოდეს ერსა ქრისტეანეთასა უცხო თესლნი
იგი ნათესაენი მბრძოლნი ღუთისანი გარნა კერ ეროდეს ოდესკე:
მოლუწებითა დ შეწეებითა ღუთისაჲთა. გარნა თუ ხოლო ოდესმე
იქმნის მიშუებაჲ საწურთკელად დ განსაფთხილებულად. არამედ უოკულ-
ნივე წინა აღმდგომნი დამორჩილებულ იფიქეს მეფობასა ბერძენთასა.
კიდრემდის ეგო სიტყუაჲ იგი მათი მართლ მადიდებლობისაჲ დ ქა-
დაგებაჲ სარწმუნოებისა ჩუენისაჲ შეურყეველად ღვთივ დაცუელსა მას
ქალაქსა შინა. მჷურობულთა მიერ კელესიისათა: დ სამეუფოჲსათა:
ხოლო ვინაჲთგან აღმოაგენს ღუაროლი წალებისაჲ მტერმან იფქლისა
მას შინა ღუთის მსახურებისასა. დ ეშუთა მალნარისითა განრუენეს
კელესია ღუთისა ცხოკელისაჲ. მიერითგან მიცემულ იქმნა სამწესოჲ
ქრისტესი განსახრწნელად მკვეთა მათ ბორროტთა. მოკებული საუფ-
ლოჲ მით სისხლითა მისითა: ვინაჲცა არათუმცა ოფალამნ დამიტკეს
ჩუენ. თესლი მართლ აღსარებისაჲ. დ მის მიერისა შეწეებისა დქკ-
ლის მოქმედებისაჲ ვითარცა სოდომელნი კნინლდა კიქმნენით. არა-
მედ განწირულნი ესრეთ საკურკულებით გამოკაკისინენით. მეოსებითა
უოკულად წმიდისა ღუთის მშობელისაჲთა:.

გარნა ოდეს იგი ძალი ურლეკელი უოკულთაჲ წინაღმდგომთა
ყუდა აქუნდა ქრისტეანეთა. მეფემან ტიბერის მცირემან რომელი შემ-
დგომად თჷსსა დაადგინა ესტრზიანე. წარაგდინა მკურიკ ერის მთავა-
რი თჷსი კერძოთა აღმოსავალისათა. ლაშქრად სმარსთა ზუდა: ვინაჲცა
განმარჯუებითა დიდითა დ ძლეკითა საჩინოჲთა. მოიქცა მკურიკ ტი-
ბერის მეფისა ძელისა საღუთოჲსა შეწეებითა.

ხოლო მეფემან ტიბერის უაღრესსა პატიკუსა აღიუენა მკურიკ:
დ მრავლითა ნიქითა სამეუფოჲთა განმდიდრა და დიდა. დ შეიუუ-
არავი. დ სიძედ თჷსა შეიუენა:.

благословенія, благодаря Ея и Сына Ея, Господа Бога и Спасителя нашего Иисуса Христа, Которому подобаеъ слава, честь и поклоненіе съ Отцомъ и Духомъ Святымъ вѣки вѣковъ. Аминь

Да, сіе такъ было и такъ исполняется.

Но слѣдуетъ изложить и о началѣ и причинѣ сего удивительнаго повѣствованія, ибо этого желаетъ большинство.

Много войнъ вели съ христіанами разныя сѣмена народовъ, племена богоборствующія, но одолѣть не могли ни разу съ содѣйствіемъ Бога; и если иногда Богъ попускалъ враговъ на насъ для нашего испытанія и приданія намъ бдительности, то все же всѣ наши противники всегда находились въ подчиненіи нашего греческаго царства. И такъ было до тѣхъ поръ, пока вѣра православная и ученіе нашей вѣры твердо держались въ богоспасаемомъ семь градѣ чрезъ вседержцевъ церкви и царства. Но когда врагъ на нивѣ богослуженія возрастилъ плевелы ересеученія, и лѣсныя свиньи извратили церковь Бога Живаго, тогда паства Христова, пріобрѣтенная Его Господнею кровью, досталась лютымъ звѣрямъ для растлѣнія. Однако, Господь все же не оставилъ православное сѣмя безъ своей помощи и благодѣянія, даже и тогда, когда мы чуть было не уподобились жителямъ Содома, и, дошедши да такого паденія, мы все же чудеснымъ образомъ спаслись ходатайствомъ Пресвятой Богородицы.

Когда непобѣдимая власть надъ всѣми противниками находилась въ рукахъ христіанъ, тогда императоръ Тиверій Младшій, котораго послѣ себя воцарилъ Юстиніанъ, послалъ военачальника своего Маврикія на восточныя границы въ походъ противъ персовъ; онъ, одержавъ великую и славную побѣду, вернулся обратно къ Тиверію съ помощію Животворящаго креста.

Императоръ Тиверій возвысилъ Маврикія и, обогативъ его на счетъ государственныхъ средствъ, возвеличилъ, возлюбилъ и сдѣлалъ своимъ зятемъ.

არამედ საეშმაკომას კელაგნებისა აღძრვითა. აჭამესრამ მოწამ-
ლუელი ლელუ ტიბერის. ღ კითარ კტულუბოდა სიკუდილი: მეუსეულად
სიმძ თუსი მავრიკ მეფედ განაჩინა. მეოთხესა წელსა მეფობისა მი-
სისასა ღ მოკუდა იგი. ღ მიიღო მავრიკ თუთ მპურობელობამ შემდ-
გომად ტიბერისსა: *).

ესე მავრიკ მეფობდა ოც წელს ბერძენთა ზედა მრავლითა მძუდო-
ბითა ღ ძლეკითა წინააღმდეგობითა: რიმეთუ პირველ მეფობისაგა იყო
იგი ძვეელი უოკელთა წესთა ზედა(?) აღძრვითა ბუნებისათა ღ ნან-
დვილვე ჭეშმარიტებით მპურობელი(?) კნებათა ღ იქმნა რამ იგი თუთ
მპურობელ. უმეტესად აღმატა სათნოებითა: ღ უოკელივე სახმ აღმა-
შეფოთებელი წესთა სიავისათაღ(?) განკადა გონებისაგან თუსისა ღ
კეთილად მპურობელობით ღ(?) სიტყუთაღთა განაწესა თავი თუსი
სატად ცხოველად სახელ სათნოებისა. სახამველად უოკელთა სამწესო-
თა ღ სამეუფოთ: თუსთა:.

ამან მავრიკ წარავლინა სპარსთა ზედა ლაშქრად. პირველად
სიმძ თუსი ფილიპიკონ ღ მისცა მას ღმერთმან ძღვრვამ ღ გამარჯუ-
ებული მოიჭრა მეფისა. ღ კუალად წარავლინა მეფემან სსუამ ერის
მთავარი სახელით კომენტიოსს. ნათესავით თრაველი. რომელიცა ეწყო
მათ ღ მძლე ექმნა. ძალით საღთსაღთა განძლიერებული: ღ უმრავ-
ლესნი ერისა მათისანი მოსრნა. ღ თავადნი ღ ერის მთავარნი მათნი
უოკელნი მოჭსწევიდნა. ღ ერისა მისგან სპარსთაღსა განრინებულნი.
ივლტოდეს მეოტნი. ღ ჭალაქსა ჩისიბინს შვეკედრნეს ცხოვნებად: ღ
იშიშკოდეს იგინი ძლიერად მიჭკეკად მეფისა მათისა ურმიზდისა:
რამეთუ დაემცრო მათდა მეფესა თქემითა საშინელითა. კითარმედ უკუ-
თუ წეობსა შინა თავადნი მათნი მოისრნენ. მოჭსწეუდნეს იგი ერთ-
ბამად ღ წარწემიდნეს უწყალად:.

ამის უკუე ჭერისათუს. განადგეს იგი მეფესა ურმიზდს ღ
მიუკდეს მის ზედა ღ მოკლეს. უბოროტრისი იგი უოკელთა კაცთა
ჭვეკანისათა: რომელი არა ხოლო თუ ურჩითა თუსთა. არამედ ერთ-
გულთაგა ღ საკუთართა ისწრაფდა იაკარყოფად ღ მოწეუდად: ღ
ნაცვალად მისსა იმეფეს მათ ზედა ძმ მისი ხუასრო:.

*) Вх 582 г.

И когда попущеніемъ діавольскаго навожденія Тиверію дали ѣсть отравленную смову, тогда онъ, предчувствуя свою смерть, послѣшно возвелъ на императорскій престолъ Маврикія; самъ онъ скончался на 4-мъ году своего царствованія, и Маврикій сдѣлался самодержцемъ *)

Этотъ Маврикій царствовалъ надъ греками 20 лѣтъ, охраняя миръ и преодолевая противниковъ; ибо онъ и до воцаренія своего соблюдалъ всѣ христіанскіе обряды и воздерживался отъ всѣхъ дурныхъ влеченій; когда же онъ сталъ императоромъ, то увеличилъ свои добродѣтели и, изгнавъ изъ головы своей всякія дурныя мысли, усвоилъ хорошія привычки и хорошую рѣчь и сталъ живымъ образчикомъ добродѣтели для подданныхъ и царства

Этотъ Маврикій сначала послалъ въ походъ противъ персовъ вятя своего Филиппикона. Ему Богъ далъ побѣду, и онъ побѣдоносно вернулся обратно къ царю. Потомъ императоръ послалъ другого военачальника, называемаго Коментіемъ, который по происхожденію былъ еракіецъ. Онъ вступилъ въ бой со всею своей силой и побѣдилъ враговъ, будучи поддерживаемъ силою Божіей. Большую часть враговъ онъ избилъ, а также сразилъ ихъ князей и военачальниковъ. Персы, сплсшіеся во время битвы, убѣжали и скрылись въ городъ Нисибидѣ. Они тамъ были въ большомъ страхѣ, ожидая прибытія своего царя Урмизда, который заранѣе предупредилъ ихъ, поклявшись, что перебьетъ всѣхъ тотчасъ же безжалостно, если князья его погибнутъ во время боя съ врагами.

Поэтому они всѣ восстали противъ Урмизда, напали на него и убили его, злѣйшаго изъ всѣхъ людей міра, ибо онъ сплсшилъ ограбить и избить не только ослушниковъ, но и преданныхъ себѣ и близкихъ людей. вмѣсто него воцарился надъ персами сынъ его (Хосрой).

*) Въ 582 г.

ხალა შედგომად მცირეთა დღეთა. ერის მთავარი მისი კარ-
მის მოიქცა რამ ბრძოლისაგან თურქთაჲს ძლევას შემოსილი. მუხსე-
ულად განადგა ღ ალბის ბრძოლას ფიცხელი უფალსა თჳსსა ზედა:.

ხალა მეფემან ხუასრო იხილარამ განდგომილებამ იგი კარამოჲსი.
რომელ არს ვაჭრამ. ღ ყოკლისაჲკ ერისამ შედგომად მისი: მიეცა
იწროებასა დიდსა. ღ მოვიდა ადგილსა ერთსა სიელტოლით რომელ-
სა კირკის ეწოდების. ღ უღონო ქმნული ხადოდა ღმერთსა ქრისტეა-
ნეთასა ღ იტყოდა კედრებით: ვითარმედ სადა იგი სათნო არს ღ
ჟუროჲს. მიიყვანე ცხენი ესე ჩემი. ღ მიუტყჳ მას სლჳდ. ვინამცა
ენებოს:.

ხალა ცხენმან მან მიიყვანა იგი კერძოთა საბერძნეთისათა ღ
მის თანა შეუდგეს მას ცოლი მისი. ღ ორნი მცირენი შვილნი: გუ-
ლად მივიდეს შემდგომად მისა ვაეთნამე სპარსნიცა. ერთგულნი მისნი.
ღ მიერ წარმო ემართნეს იგინი ერთბამად. ღ მოიწინეს მკრიკ მეფი-
სა: ხალა კეთილად განზრახსა მეფემან მკრიკ მსგავსად ქვეყადო-
ბისა(?) სწუთროჲსა ამის ღ შეიწინარა ხუასრო ვითარცა ერთი
შვილთა თჳსთა განი: ღ პატავითა ღ ნიჭითა სამეფოჲთა პატი
სცა მას: ეგრეთჲკ ცოლმან მეფისამან ცოლსა ხუასროჲსსა: ღ შვილ-
თა მეფისათა შვილთა მისთა: ღ მერმე მისცა მეფემან ხუასროს სა-
ფასს ჭრავალი ღ ლაშქარი საბერძნეთისამ. რათა წარიყვანონ იგი სა-
მეფოჲდ თჳსად ვითარცა ენებოს:.

ხალა ხუასრო ლაშქართა მათ თანა ბერძენთა. სიმიდინითა
დიდითა მივიდა მარტურო პოლის. რომელ არს მეფარაკანი. ღ მიერ
მოინადინა სპარსეთით ლაშქარნი. ღ ეწუო კარამოსს. ესე იგი არს
ბაჭრამს ჩუბინსა ღ ქსძლო მას. ღ დაიპურა გულად მეფობამ სპარსე-
თისამ: ღ იქმნა მიერ უამითგან მშჯდობამ ღ ერთობამ დიდი. შო-
რის სამეფოსა სპარსთა ღ ბერძენთასა. ვიდრე მეფობადმედ ფოკამს
მკედრისა განდგომილისა:.

*) Урмиздъ (Гормиздъ) былъ личный тиранъ. Его удавили тетивой. На престолъ Персiи возсѣлъ Хосрой II-ой, но и противъ него возсталъ полководецъ Вирапъ (Багранъ) и, разбивъ его въ одномъ сраженiи, объявилъ себя царемъ Персiи. Хосрой вѣсть съ своимъ налогомъ и

По прошествіи нѣсколькихъ дней послѣ этого вернулся въ Персію военачальникъ Варамось, который ходилъ въ походъ противъ турокъ и успѣлъ побѣдить ихъ. Онъ, недолго думая, возсталъ противъ своего царя и вступилъ съ нимъ въ жестокій бой.

Царь Хосрой, видя возстаніе Варамоя или Ваграма, привлекшаго на свою сторону весь народъ, и будучи въ большомъ стѣсненіи, прибѣжалъ въ одно мѣсто, называемое Киркисъ, и въ безпомощномъ состояніи, призывая христіанскаго Бога, говорилъ молитвенно: „Гдѣ благостно и хорошо, туда приведи (Господи) моего коня“. И пустилъ онъ своего коня привести его туда, куда хочетъ.

Лошадь же доставила его къ предѣламъ Греціи. Съ нимъ были супруга его и двое малолѣтнихъ дѣтей. Затѣмъ прибыли туда же еще кое-какіе ему преданные персы.*) Отсюда они всѣ вмѣстѣ отправились и прибыли къ императору Маврикію, который, разсудивъ все согласно требованіямъ времени, принялъ Хосроя, какъ сына своего и воздалъ ему царскія почести и вознаградилъ его. Такъ же отнеслась императрица къ женѣ Хосроя, и дѣти императора къ дѣтямъ Хосроя. Затѣмъ Маврикій далъ Хосрою большую казну и греческое воинство, съ приказаніемъ доставить его въ Персію, согласно его желанію.

Хосрой вмѣстѣ съ греческими войсками и съ большимъ богатствомъ прибылъ въ Мартирополь, т.-е. въ Мупараканъ. Сюда онъ привлекъ персидское войско и, вступивъ въ бой съ Варамомъ (онъ же Ваграмъ Чубинъ), побѣдилъ его и опять сдѣлался повелителемъ персидскаго государства. Съ того времени наступили мирныя отношенія, и устроилось единеніе между царствами персидскимъ и греческимъ, что и продолжалось до воцаренія Фоки, возмутившагося воина.

отрядомъ тѣлохранителей, переправясь чрезъ Евфратъ, отдался подъ защиту начальнику греческаго гарнизона Киркезія (Веберъ, т. IV, стр. 838—839).

ხოლო ესე ფოკას მრავალთა მათ ცოდვათა. ჩუენთათჳს მიშუ-
ბითა ღუთისაჲთა მეფე იქმნა საბერძნეთსა ზედა რვა წელ. ღ მი-
მიცემულ იქმნა მისა მავრიკ მეფე დასაშჯულად. ცთომისა მისთჳს მისი-
სა რამეთუ ამან მავრიკ ილაშქრს რაჲ სკვთთა ზედა ძლიერად. ესე იგი ჰრს
რუსთა: ღ შეწევნითა ღუთისაჲთა მძლე ექმნა ხალხს ერის მთავარსა
სკვფთასა: მეფსეულად. ხოლო განადგეს ერისა მისგან სამეუფოჲსა
თჳსისა მავრიკს: ხოლო იგი ერთგულთა თჳსთა თანა მოკიდა ქალა-
ქად თჳსად სამეუფოდ:.

ცნა ესე ხალხს სკვთმან. ღ მოიქცა კულად მოსწრათგებით ლაშ-
ქრითა თჳსითა ბერძენთა ზედა: ღ შოგნა იგინი მოკლებულნი. თჳ-
ნიერ მეფისა: სძლო მათ ღ მოსრნა: ღ შეიბურა მათგანი ათორბეტი
ათასი: ღ მიუმცნო მეფესა მავრიკს რათა იუიდნეს იგინი თითო
დრახტენად: ღ კულადცა ორნი ერთ დრახტენად უოკუნნივე.

ხოლო მავრიკ განდგომილებისა მისთჳს მათისა. არა ინება მოსუი-
დაჲ მათი. ამას ზედა განრისხნა ხალხს ღ ერთბამად ათორბეტი ათა-
სი მოსწვიდა მახვილითა: ხოლო მეფემან მავრიკ შეინანა ესე უკუნანა-
სენულ: ღ მიუმცნო უოკულთა კელესითა ღ მონაზონთა კედრებით.
რათა ითხოკონ მისთჳს ღუთისაგან შენდობაჲ:.

ღ გამოუცხადა ღმერთმან ძილსა შინა მავრიკს. ვითარცა იყო
იგი ხალკინს წინაშე ხატსა მაცხოვრისასა ღ ხატით გამოჰკითხვიდა
მას. ვითარმედ სადა გნებავს რათა მიიღო საშჯელი ცოდვისათჳს
შენისა. ამას ცხორებასა ანუ მერმესა მას: ხოლო მან მიუგო:
ვითამედ აქავე: ღ კულად მიერ ხატით გამო ვიდა განჩინებაჲ. ვი-
თარმედ აქა ესერა მიეცე კელთა ფოკაჲს მკედრისათა. დასაშჯულად
აქავე:.

ხოლო ფილავიკოს სიმძ მისი გამოიყვანა მუნთქუესვე საპურობი-
ლით ღ ითხოვა მისგან შენდობაჲ: რამეთუ იჩჳსა მისთჳს სახელისა
ასოჲსა ფილავსა. რომელსა იტყოდეს მოსწავებით წერილთა მიერ
პურობილ ეყო იგი. ღ იკითხა მისგან ფოკასისთჳს. თუ ვინაჲ იყო
იგი. ღ ისწავლა მისგან განკრძალულად. რამეთუ ფილავიკოსი იყო
მკედრობათა მპურობელი.

Этотъ Фока по грѣхамъ нашимъ и съ соизволенія Бога царствовалъ надъ Греціей 8 лѣтъ *). Царь же Маврикій отданъ былъ ему для наказанія за слѣдующій проступокъ. Маврикій, отправясь въ походъ противъ скивовъ, т.-е. русскихъ, съ Божіей помощью одолѣлъ хагана, главаря скивскаго народа. Но ватѣмъ нѣкоторые изъ императорскихъ отрядовъ возмутились противъ Маврикія. Тогда онъ вмѣстѣ съ преданными ему вернулся въ свой столичный городъ.

Хаганъ—скивъ, узнавъ объ этомъ, со своимъ войскомъ опять послѣдно напалъ на грековъ и, не найдя при нихъ царя, разбилъ ихъ и разметалъ; онъ плѣнилъ 12 тысячъ человекъ и предложилъ царю Маврикію выкупить ихъ, съ платой за каждого по одному „дракани“, а по второму (предложенію) за двухъ одинъ „драканъ“ **).

Но Маврикій не выкупилъ ихъ по причинѣ возмущенія противъ него. Поэтому хаганъ разгнѣвался и велѣлъ тотчасъ мечомъ истребить всѣхъ 12 т. плѣнниковъ. Маврикій впослѣдствіи раскаялся и далъ знать всѣмъ церквамъ и монахамъ, чтобы они испросили ему прощеніе Бога

Во снѣ Богъ явилъ Маврикію слѣдующее: будто онъ находился въ Халкинѣ предъ образомъ Спасителя, и чрезъ эту икону Богъ спрашивалъ его, гдѣ онъ желаетъ принять наказаніе за свой грѣхъ: въ этомъ мірѣ или въ томъ (загробномъ). Онъ же отвѣчалъ: „въ этомъ“. Тогда чрезъ ту же икону послѣдовало опредѣленіе такое: „въ этомъ же мірѣ Маврикій отдается въ руки воину Фокѣ въ наказаніе“.

Послѣ этого Маврикій тотчасъ же вывелъ изъ темницы зятя своего Филиппика и извинился предъ нимъ. Онъ же былъ заключенъ въ темницу только потому, что начальная буква его имени „фи“ истолкована была въ подозрительномъ смыслѣ. Царь спрашивалъ его, кто бы могъ быть этотъ Фока, и точно узналъ отъ него (кто былъ Фока), ибо Филиппикось командовалъ войскомъ.

ღ შემდგომად მცირეთა დღეთა მიშუებითა ღუთისაჲთა ფოკას განგომილ იქმნა კრი საბერძნეთისაჲ ღ იმეფეს მათ ზედა-მკედარი იგი გუნდისაგან ერთისა: რომელიცა მოიწიარაჲ კოსტანტინეპოლედ. შეიწინარა იგი სამეუფომან აწნ ქალაქმან: ხოლო ცნა მან კითარმედ მკერიც ცოცხალ არს. იწყო ძიებად მისა: რამეთუ იგლ-ტოდა რაჲ იგი. შეკლმეს ფერგნი მისნი. განგებითა ღუთისაჲთა. ღ ადგილსა რასმე გნარცოანსა დაშთა იგი: რომლისა წარაკლინნა ფოკას ღ მოიყანა ღ ბრძანა მახვილითა მოკლვამ მისი: ღ შვილთა მისთა ღ ცოლისა მისისა:.

ხოლო მკერიც ხელვიდა რაჲ წინაშე მისა შვილთა თჳსთა მოწუჟელსა იტყოდა. მართალ ხარ შენ ოფალო. ღ სამართალ არს საშუჟელი შენი: მერმე უმირწყმესი ძმ მისი დამალა დედა მძუტემან. ღ ძმ თჳსი მოიყანა ღ მისცა რათა მოკლნ ნაცვლად მისა: ხოლო მკერიც იხილა რაჲ ესე არა თავსიდეკა ყოკლადკე. არამედ მოყანებად ქსცა თჳსივე იგი შვილი: ღ მოჭსწყვიდნეს ერთ ბამედ ხუთნი ძენი მისნი. ღ თაკადი მკერიც მახვლითა. ხოლო უკუნამსგნელ ცოლსა მისსა. სამთა თანა ასულთა მისთა თავი წარჭკუეთა უწყალოდ მახვილითა:.

ჟ გონებად უმძვნკარესი ძვეტთა ღ უბოროტესი ეშმაკთაცა რამეთუ უძკრეს იყო იგი წამლენთა ასპიტთა ღ იქედნეთასა: ღ თჳთ მშურობელად რაჲ იქადაგა: კანდიერად განაცხნდა ყოველი სახმ უბეთურებისა თჳსისაჲ:.

ხოლო ხუასროს მეფესა მას სპარსთასა. ესძი რაჲ ესე ყოველი აღეგზნა გულის წურომითა. მეესეულად დაჭკსნა აღთქუმად მშუდობისაჲ ბერძენთა მიმართ: აღიღო სიმრავლმ კრისაჲ დიდ ძალი ღ გომილაშქრა საბერძნეთისა ზედა: ღ ყოველივე კერძონი აღმოსავლეთისანი ღ სამეუფონი ბერძენთანი მოაუკრნა. ღ წარტყუენნა ღ შუროს-გებით წარსწყმედდა ყოველთა:.

ხოლო ფოკას ესეოდენ აჩუენა უკეთურებისა სახმ: ყოველსა სამეუფოსა თჳსსა. ღ მძვნკარებად ფიცხელი. ღ სასტიკებად ესე კითარი. კიდრელა საძულელ იქმნა სახლეულელთაგანცა თჳსთა:.

კინაჲცა ხელვიდა რაჲ ეგეოდენსა მას უკეთურობასა მისსა. სიძმ მისი კრისკე პატრიკი კერლარა შემდლებელ იყო თავს დებად. რაოდენსა იგი ჭყოფდა უბრალოთა მოწყუელსა ფაკას. მიწერა მან ჭერაკ-

По истеченіи небольшого числа дней и съ поущенія Бога возсталъ греческій народъ (противъ Маврикія); они воцарили Фоку, воина одного отряда. Какъ только онъ достигъ Константинополя, то царствующій этотъ градъ благосклонно принялъ его. Фока же, узнавъ, что Маврикій еще живъ, сталъ искать его. А Маврикій, спасаясь бѣгствомъ, по предопредѣленію свыше споткнулся и остался гдѣ-то въ оврагѣ. За нимъ Фока послалъ своихъ людей, которые и доставили его. Фока приказалъ казнить Маврикія, а также дѣтей и жену его.

Маврикій, видя казнь своихъ дѣтей, говорилъ: „Праведенъ Ты, Господи, и правиленъ судъ Твой“. Тогда кормилица успѣла скрыть младшаго сына Маврикія и вмѣсто него привела своего собственнаго (сына), отдавъ его въ руки убійць. Но Маврикій, видя это, не согласился допустить подмѣна и приказалъ привести своего сына. И тутъ же перебили всѣхъ пятерыхъ сыновей его и также самого Маврикія, а затѣмъ безжалостно обезглавили мечами жену вмѣстѣ съ тремя дочерьми.

О жестокой разумомъ, какъ звѣрь, и злѣйшій, какъ сатана! Онъ (Фока) превзошелъ ядовитыхъ аспидовъ и ехиднъ и, объявившись самодержцемъ, показалъ всѣ виды своего изувѣрства.

Царь персовъ Хосрой, узнавъ обо всемъ этомъ, разгнѣвался и, позабывъ обѣщаніе соблюдать съ греками миръ, взялъ большое число народа своего и пошелъ противъ Греціи. Всѣ окрестности Востока и предѣлы Греціи онъ опустошилъ и плѣнилъ; горя мщеніемъ, онъ губилъ всѣхъ и вся.

Фока же являлъ въ своемъ царствѣ такіе виды изувѣрства, чинилъ такія страшныя злодѣянія и жестокости, что сталъ ненавистнымъ даже своимъ домочадцамъ.

Зять его патрикій Криске, видя столь великія безчин-

ლეს მიძინათ რომელი იგი იყო ლაშქრად აფრიკეთს რათა ყოკლითა
ერითა თვისითა მოვიდეს ფოკას ზედა: ვინაჲცა ჭკრაგლე მეგეტერ ადუ-
რისადა. ლ მრავლითა ნაკითა. ყოკლით ერითურთ თვისით სწინაფით
მოაწია კოსტანტინეპოლად. აქუნდა მას თანა კელით უჭმბელი ხატი მაც-
ცხოკრისაჲ. ლ მეესეულად ეწევნეს ფოკასს. ნაკთ საუფელესა სოფიაჲ-
სასა: ლ იძლიარაჲ ფოკასს უგეტური მიიღებოდა პალატად: ხოლო
ფოტინე ვინმე რომლისადა ფოკასს ცოლი წარუტაცა ბილწებით. მკე-
დართა თანა წარავლინეს პალატად. რომელმანცა მრავლითა შეურაცხე-
ბითა საუდრისაგან აღიუყნა ფოკასს ლ აღსმარცხა სამოსელი სამეფ-
ფოჲ შექმოსა მონძი შავი. ლ დასდგა ქედის მისსა ჯაჭვ მიძიმ. ლ
ჭკრაგლესსა მოიუყანა: ლ ვითარ იხილა იგი ჭკრაგლე. ჭკრჭა მას: ფ-
უბადრეგო ესრეთ განაგა ერისათვის სამეფოფოჲსა შენისა: ხოლო ფო-
კას მიუგო ლ ჭკრჭა: აწ შენ უმჯობეს ვიდრე მე განაგო:.

ლ მუნთქეესკე ბრძანა ჭკრაგლე. რათა პირველად კელინ ლ ფერ-
ხნი მოჭკუეთნენ. ლ მერმე მკარნი ლ ყურნი მისნი ლ ჭკოროლს აკიდე-
ბულად განაჭიჭენს ყურნი მისი: ლ შემდგომად ამისა მოჭკუეთეს თავი
ლ მერმე ბრძანა დაწყვად ყოკლითკე გეამი მისი:.

რამეთუ მონაზონი ვინმე გოდებდა ლუთისა მიძინათ ფოკასისთვის:
თუ რამესამო კცა მეფედ ქრისტიანეთა. ესეოდენ ბოროტი მძლავრი. ლ
ესმა ლუთისა მიერ. ვითარმედ არა იპოვა სხუაჲ უბოროტესი. ერისა
ამის ბოროტისა დასაშუალად:.

ხოლო ჭკრაგლე მეფობდა ოც ლ ათ წელ ლ კედუგამსათანა
ცოლისა თვისისა იყურთხა იგი მეფედ კელესიასა წმიდისა სტეფა-
ნესსა:.

ხოლო სპარსთა დაიპურეს კახადუგიაჲთ ვიდრე დამსკვიდე: ლ
პალესტინე ლ იმერუსაღვი: ლ მრავალნი ბეერნი ქალაქნი ქრისტიანეთანი.
კელითა ჭურათათაჲთა მოსწენეს: ლ ტყუილ უგეს შატრიაჲ იმერუსაღუ-
მისაჲ ზაქარია: ლ საუფლოჲ ძელი ცხორებისაჲ სპარსეთად წარ-
ღუს: ლ დაიპურეს გეჯუტ. ლ ლივიაჲ. ლ ეთიოპიაჲ. ლ კარტადონი.
რომელ არს აფრიკეთი:.

ства Фоки, причиняемая имъ казнью безвинныхъ, не могъ долѣе выносить всего этого. Онъ написалъ объ этомъ Ираклію, находившемуся въ Африканскомъ походѣ, и просилъ, чтобы онъ со всѣмъ своимъ воинствомъ пошелъ противъ Фоки. Ираклій, послѣдно собравшись, причалилъ быстро на многихъ корабляхъ къ Константинополю со всѣмъ воинствомъ, имѣя при себѣ нерукотворенный образъ Спасителя. Онъ, не ведя, вступилъ въ бой съ Фокой въ Софійской бухтѣ. Изувѣрь Фока, будучи побѣжденъ, бѣжалъ во дворецъ; гѣто Фотине, у котораго отнята была жена блудодѣемъ Фокой, прибывъ во дворецъ вмѣстѣ съ другими воинами, стащилъ Фоку съ престола и, надругавшись надъ нимъ вдоволь, снялъ съ него царскія одежды и, надѣвъ на него лохмотья и тяжелыя цѣпи, привелъ къ Ираклію. Послѣдній, увидѣвъ его, сказалъ ему: „О жалкій! такъ ли управлялъ ты народомъ царства твоего?“ Фока же въ отвѣтъ сказалъ: „Ты теперь будешь управлять лучше меня“!

Въ ту же минуту Ираклій приказалъ сначала отрубить руки и ноги его, а потомъ плечи и уши и вдѣть ихъ на копье. Затѣмъ отсѣкли и голову. Ираклій приказалъ сжечь все тѣло убитаго.

Нѣкій монахъ вопилъ ко Господу и спрашивалъ Его, почему надъ христіанами воцарился Фока, человѣкъ столь злой и свирѣпый, и услышалъ отъ Бога: „потому, что не было злѣе его, для наказанія этого злого народа“.

Ираклій царствовалъ 30 лѣтъ, короновавшись въ церкви св. Стефана вмѣстѣ съ Евдокіей, супругой своей.

А персы покорили страну отъ Каппадокіи до Дамаска вмѣстѣ съ Палестиной и Іерусалимомъ и многое множество христіанскихъ городовъ разметали при посредствѣ евреевъ; также плѣнили они іерусалимскаго патріарха Захарію и взяли Живоносное древо Спасителя въ Персію; покорили еще Египетъ, Лувію *), Эѳіопію и Кархедонъ, т.-е. Африку.

ხოლო ჭერაკლე მეფემან წარაკლინნა მოციქულნი სპარსთა მეფისა ხუასრომსთანა ძიებად მშჯდობისა ხოლო მეფემან სპარსთამან შეურაცხებით გამოასხნა მოციქულნი ემრაკლესნი და ჭრქუა: უგუეთუ მეფემან ბერძენთამან უარუოს ჟუარცუიული. და თაუენი სცეს მზესა. კუო მშჯდობაჲ მისთანა: და წარმოგზავნა ერთი ერის მთავარი თჳსი ხუასრო. სახელით სეიტი დიდ ძალითა ერთა ლაშქრად ბერძენთა ზედა. რომელმანცა ყოველივე აღმოსავალეთი მოაწობა და მოსრს და წარტუენა: და მერმე მიუგდა იგი სამეუფოდ ქალაქად და ქალაქდონს დაიბანაჲ. და მეუკარ ჟამ იყოფოდა მუნ: და გულებოდა რაჲ წარსლვის. მშჯდობისა აღთქმითა ძმაგვიდა მეფესა ერეკლეს. და ზავუეთ მიუწოდა და ჭრქავიდა:.

ხოლო მეფე მიენდო სიტუჳათა სიციხისა მისისათა. და თანა წარუგანნა მას მოციქულნი სამეოცდა ათნი. წარჩინებულნი თჳსნი. ხუასრომს მიმართ მეფისა სპარსთაჲსა: ხოლო სეიტი წარუგანნა იგი და შეკრულნი გინებით სპარსეთად შეიგანნა:.

ხოლო ხუასრო ცნა რაჲ ესე ყოველი. უბძანა ტყავისა განკადად სეიტისსა ამისთჳს რამეთუ იხილა მან ჭერაკლე და არა შეიბურა იგი და მოჭკუარა მას:.

მერმე კუალად ხუასრო სხუაჲ შთავარი წარმოწგზავნა საბერძნეთსა ზედა. რომელი მოჭცუელ იყო ჰალესტინით სახელით სარკარონ. სიმრავლითა ერისაჲთა. კითარმედ რომელმანცა განრუენა და მოაოკრა ყოველი საბერენეთი. უბურეს პირველისა მის და შთავიდა კოსტანტინეპოლედ და ქალაქდონს დაუშენა ყოვლითა ლაშქრითა თჳსითა და ყოვლითა ღონითა ისწრაფდა განრუენად და ბერის ყოფად ქალაქისა და ერისა:.

ხოლო ერაკლე მეფემან ისწრაფა და ყოვლით კერძო შეიკრობა ლაშქარი და მოიხდა მან ურიცხჳ კრი შერძოლთაჲ. ყოვლით კერძო ნათესავთაგან მრავალთა. და კექსინო პონტოჲთ რომელ არს ზღუაჲ ერცელი ჩრდილოჲთ კერძო. წარემართა სიმრავლითა ურიცხჳსა ნაგებისაჲთა: და ჰეჳა მისთანა ცოლი თჳსი: და მიიწარაჲ ტრამჳ-ზუნტედ. სანახებთა მათ სამეგრელოჲსათა: უშუა მძ რომელსა უწოდა ერაკლე:.

და მიერ წარაკლინნა მოციქულნი ძღუნითა მრავლითა მეფისა

Ираклій послалъ пословъ къ персидскому царю Хосрою съ просьбой о мирѣ, но царь персовъ съ глумленіемъ возвратилъ пословъ, говоря: „Если царь грековъ откажется отъ Распятаго и будетъ поклоняться солнцу, я заключу съ нимъ миръ“. И Хосрой послалъ воевать съ греками Сеита, одного изъ начальниковъ войска, съ большимъ числомъ воиновъ. Сеитъ, разграбивъ и опустошивъ весь Востокъ, пошелъ на царствующій градъ и остановился въ Халкидонѣ. Онъ тутъ простоялъ нѣкоторое время и, желая вернуться во свояси, умышленно предлагая царю Ираклію миръ, лукаво привлечь его въ свой станъ и говорилъ съ нимъ.

Царь, довѣрившись хитрымъ словамъ его, послалъ къ нему въ качествѣ пословъ 70 отличнѣйшихъ мужей, для отправки ихъ къ Хосрою, царю персовъ. Сеитъ, забравъ ихъ, связавъ и надругавшись надъ ними, отправился и прибылъ въ Персію.

Хосрой, узнавъ объ этомъ, приказалъ содрать кожу съ Сеита за то, что онъ, видѣвшись съ Ираклемъ, не схватилъ его и не доставилъ къ нему.

Послѣ того Хосрой отрядилъ въ Грецію другого полководца, именемъ Сарварона, возвратившагося съ палестинскаго похода. Онъ пришелъ съ большой силой и причинилъ Греціи еще больше, чѣмъ прежде, бѣдствій и опустошеній. Идя въ Константинополю, онъ сталъ въ Халкидонѣ со всѣмъ своимъ войскомъ, стараясь всячески погубить и причинить зло городу и народу.

Ираклій успѣшилъ собрать войско со всѣхъ сторонъ и привлечь безчисленное воинство отъ всѣхъ племенъ; затѣмъ по Евксинскому Понту—море, расширяющемуся въ сѣверныхъ своихъ частяхъ, отчалилъ на множествѣ кораблей, взявъ съ собою и свою жену. По прибытіи въ Трапезунтъ, *пограничный городъ Митрети*, императрица родила сына, котораго назвали Эрекле.

Изъ Трапезунта Ираклій отправилъ пословъ съ боль-

მიძარტო თურქთაჲსა. ხოლო მეფემან თურქთამან დიდად შეიწუნარსა მოციქულნი ერკაცესნი ღ მისცა მას აღთქემად ერთობისაჲ: კინაჲცა ერკაცე წარვიდა თურქეთს: ხოლო მეფე თურქთაჲ უოკლითა კრითა. თჳსითა მიეკება ერკაცეს. ჰატივითა დიდითა. ღ გარდაჲგდა მას ჰუნისაგან თჳსისსა. ღ ყოველი კრი მისთანა ღ თაჳსანის სცეს: ხოლო ერკაცე მითუაღა ფრად. ღ უბრძანა რათა აღჲდეს. ღ კითარცა მძ მისი ვადოღის მისთანა: ღ ესრეთ ამბოარს უფკეს ურთიერთას: ღ აღიკადა გზრგანი თჳსი ერკაცე ღ დაარქუა მას ღ უქმნა მას სერი: ღ რაჲდენნიცა სერსა მას აქენდეს ჳურქულნი ოქრომსა ღ კვცხლისანი ანიჴნა მას. ღ ყოველთა მთავართა მისთა: ღ საკართაგან(?) განსამტკიცებულად. რათა კერ წარმპარონ ლიქნით მეფე იგი თურქთაჲ. უჩუენა ხატი ასულისა თჳსისაჲ. ღ აღუთქუა მიცემად მისა ცოლად: რომელიცა იხილა რაჲ განჰკრთა: ღ თავისა თჳსისა დადუბაჲ შეწკუნად აღუთქუა ღ სიმრავლე დიდძალი ლაშქართაჲ ჰერკაცეს მოჰტუარს შეწკუნად მისა. რომელთა თანა მივიდა სპარსეთს ჰერკაცე:.

ხოლო ხუასრო ცნარად მოსლუჲა ერკაცესი განეწო მას უოკლითა ძაღითა მისითა. მრავალ გზის ბრძოლაჲ უყო არამედ საღმრთოჲთა შეწკუნითა ჰსძლო მას ერკაცე. ღ ურიცხჳ სიმრავლე მოსრს ერისაგან სპარსთაჲსა: ღ ყოველნი ჭალაჭნი ღ სიმაგრენი მისნი დაჰკსნა ღ მოაკრინა: ღ ტამარნი ღ ბაგინნი მათნი დაარღუნა: ერთს შინა ტამარსა ჰოკა. რამეთუ ხუასროს კერბი თჳსი გამოკსნა ღმერთ ყოფად თავი თჳსი. კითარცა ცათა შინა მჲდომარე იყო. ღ მის ღ მთოკარ ღ კარსკულაგნი გარემოჲს მისსა. ღ ანგელოზნი დგეს წინაშე მისსა. ღ თოვითა(?) ღ ქუხილთა ღ წჳშათა გამოაკლინებდა ჰეჳიანად რეცა(?) რომელიცა აღფხურა ერკაცე მისაფუძკულამდე: ღ კერვინაჲ იყო ხუასრო წინა აღმდგომ ერკაცესსა:.

რომლისათჳცა მიუწერა მან სარჯარონს ერის მთავარსა თჳსსა რომელი იყო ჭალკედონს. კითარმედ მეფემან ბერძენთამან შეიერთა მეფე თურქთაჲ ღ კერ უძლებ წინა დადგომად. ისწრაფე მოკედ შეწკუნად რუენდა:.

шими подарками въ царю турокъ. Послѣдній, благосклонно принявъ пословъ Ираклія, обѣщался дѣйствовать съ нимъ заодно. Когда же Ираклій отправился въ Турецкую землю, то царь турокъ встрѣтилъ его вмѣстѣ со своимъ народомъ и оказалъ ему большія почести: онъ и весь народъ его слѣзли съ коней и поклонились Ираклію, который отнесся къ нему очень благосклонно и просилъ сѣсть на коня, чтобы слѣдовать за нимъ, подобно родному сыну. Тогда они расцѣловались другъ съ другомъ, и Ираклій, снявъ съ себя корону, возложилъ на голову турецкаго царя, а затѣмъ предложилъ ему трапезу; во время вечера онъ подарилъ ему и всѣмъ его князьямъ всѣ золотыя и серебряныя сосуды, какіе только у него имѣлись, а чтобы обезпечить себя на тотъ случай, если бы враги хитростью захотѣли увлечь на свою сторону царя турокъ, Ираклій показалъ послѣднему портретъ своей дочери, обѣщавъ выдать ее за него замужъ. Царь турокъ, увидѣвъ портретъ, пришелъ въ восторгъ и, давъ обѣтъ Ираклію положить за него голову свою, привелъ на помощь ему очень большое войско. Съ ними вмѣстѣ Ираклій вступилъ въ Персію.

Хосрой, узнавъ о прибытіи Ираклія, встрѣтилъ его со всѣми своими силами и многократно бился съ нимъ, но съ Божіей помощью Ираклій побѣдилъ его, побилъ безчисленное множество персовъ, разрушилъ и опустошилъ всѣ города и крѣпости ихъ и опрокинулъ ихъ храмы и молебни. Въ одномъ храмѣ Ираклій нашелъ истукана; это былъ истуканъ самого Хосроя, который себя изобразилъ, въ видѣ Бога, сидящимъ въ небесахъ, окруженнымъ солнцемъ, луной, звѣздами и стоящими предъ нимъ ангелами и какъ будто посылающимъ на землю снѣгъ, громъ и дождь. Ираклій сокрушилъ его до основанія.

Хосрой, побѣжденный всюду Иракліемъ, написалъ своему военачальнику Сарварону, находившемуся въ Халкидонѣ, слѣдующее: „Ираклій привлекъ на свою сторону турецкаго

ხოლო კრავლე წიგნი იგი შეიბურა მეწიგნითურთ ღ ესრეთ შეტკალა დაწერილი მისგან. ვათარმედ მძლე გეჭმენ ბრძოლასა კრავლესსა ღ თურქთასა. ღ მოკსრენ იგინი ღ ადარბადაგნით მეოტ კუუენ. ხოლო შენ განმაგრდი(?) მანდა ღ უზრუნველად ჭბრძოდე ჭალაქსა ბერძენთა სამეუფოაჲსასა. ღ ბეჭედი იგი ხუასროაჲსა დასდვა მას ზედა. ხოლო სარკარონ მიიღო რაჲ წიგნი იგი. ადგილსაჲკ ზედა განმეტკიცა. ვიდრემდის ღმერთმან საგვრველებათმან უოკლად წმიდისა ღუთის-მშობელისა მეოხებითა. ხალანის თანა სკუთისა დაჰკისსა საშინელებით ღ წარიოტა:.

ხოლო კრავლე მეფე ვითარ მიეახლა ჭალაქსა მას სამეუფოსა სპარსთასა ვინაჲ იგი იყო ხუასრო. მუნ თჭეესკე განჭერთა ხუასრო. ღ ერის მთავარი თჳსი ოცდაათი ათასი ღაშქრითა წარმოეგება ბრძოლად კრავლეს. ხოლო ეწუენესრაჲ ურთიერთას ოღლიენეს სპარსნი ღ მოსრნეს ბოროტად:.

.

. უოს შენ გერეთეჲ ერისთავად. იწუინა იგი ფრად ღ მოკუდ მაჲაჲ მისი. მეუედ უო კრავლე ნარულად ჭურმიზდისა მაჲისა მისისა სპარსეთს:.

ხოლო სარკარონ შეიჭრა რაჲ ჭალკედონით სპარსეთად მტირეთა თანა განრომილთა დაჭკეეისა მისგან რომელი ეწია ზეგარდამო რისხვისაგან საღუთოაჲსა ღ ცნა მან ვითარმედ მოჭსწუდეს ხუასრო ღ თრთი ღ კავოს ღ ურმიზდ მიუწერა მეუესა კრავლეს. ვითარმედ უწუი საძე. რამეთუ არათუ ნებიოთა ჩემიოთა მოკედ სამეუფოდ ბერძენთა უოფად მისა რაჲ იგი კეჲკ. არამედ მომაველინებელისა ჩემიოთა ხუასროაჲს იძულეებითა. ღ ითხოჲჲ კრავლესაგან რათა მივიდეს მისა ღ დაუდგეს მის წინაჲ: ვითარცა მონაჲ. ღ მეუემან კრავლე მისცა სიტყუაჲ ალთქუმიასა. უოფად მისთა თანა მშედობისა: ღ უო მან გერეთ. ღ ალუთჭუა კრავლეს მიცემად საფასოაჲსა. რათა მოკერებულნი მის მიერ საბერძნეთს ალექსენენ:.

*) Въ оригиналѣ утерянъ листъ.

царя и я не могу устоять предъ нимъ“, и предложилъ Сарварону послѣштить къ нему на помощь.

Но Ираклій задержалъ письмо это вмѣстѣ съ посланнымъ и взаимно написалъ Сарварону слѣдующее: „Въ битвѣ я одолѣлъ Ираклія и турокъ и, разбивъ ихъ на-голову въ Адарбадаганѣ, обратилъ въ бѣгство. Укрѣпился ты на своемъ мѣстѣ и, не торопясь, продолжай биться съ царствующимъ градомъ грековъ“. Къ письму онъ приложилъ печать Хосроя и отправилъ. Сарваронъ, получивъ письмо, укрѣпился на томъ же мѣстѣ, гдѣ стоялъ, и продолжалъ оставаться до тѣхъ поръ, пока Богъ чудесъ, ходатайствомъ Пресвятой Богородицы, не разгромилъ его страшно съ хаганомъ скинскимъ и не обратилъ въ бѣгство.

Ираклій же осадилъ столичный городъ персовъ. Хосрой, находившійся въ немъ, испугался и выслалъ противъ врага своего полководца съ 30,000 воинами. Произошло сраженіе. Побѣжденными оказались персы, которымъ греки причинили страшный уронъ.

.
. *)
.

. . . сдѣлаеть тебя воеводой. Онъ обидѣлся сильно; умеръ отецъ его. Вмѣсто отца Ираклій возвелъ его на престолъ Персіи.

А Сарваронъ изъ Халкидона отправился въ Персію съ горстью спасшихся, которые остались въ живыхъ послѣ того погрома, который явилъ надъ ними гнѣвъ Божій. Онъ, узнавъ о гибели Хосроя, Трти, Кавоса и Урмиада, написалъ Ираклію: „Знаешь ты, что я прибылъ въ греческое царство не по своей волѣ и не по своей же волѣ учинилъ то, что совершилъ по принужденію Хосроя, пославшаго меня“. Затѣмъ просилъ онъ Ираклія позволить ему прійти къ нему и предстать предъ нимъ въ качествѣ раба. Царь Ираклій далъ

მათ დღეთა შინა ერისა მისგან სპარსთაჲსა მოაიგლა მეფე მათი **შ**ურნიზდისი. **ღ** ითხოვა სარკარონ ერკლე მეფისაგან. რათა უოს იგი მეფე სპარსთა ზედა: **ღ** უო იგი ერკლე მეფედ სპარსეთისა: ხოლო სარკარონ ალუთჭუა. **ქ**ერაკლეს. რათა რაკდენინცა საზღვარნი საბერძნეთისანი წარესუნეს სპარსთა. მიიტყინეს მისა უოკელნიკუ საბერძნეთადუ. **ღ** ბრძანებამ გავსცა **ღ** უოკელნი ერისთავნი სპარსთანი ადგილთაგან ბერძნთა სამეფოჲსათა განიუგნნა დიდ ძალი ძღუენი მიანიჭა მეფესა ერკლეს:.

ღ წარსცა მისთანა დაკრძალული იგი სვეტი(?) რამელსა შინა ისხნეს ძელნი საუფლონი: რომელნიცა სპასალრობასა მის მისსა. სარკარონს იმრუსალიძით წარმოკლო: **ღ** მიიღო მეფემან ერკლე: **ღ** პოვა იგი აღბუკდულად. **ღ** დაკლიტულად. **ღ** შუჰძრკულად. განკუბითა ღუთისაჲთა. კითარცა იყო პირველითგან: და ესრეთ განმარჯუბითა. ზეგარდამოჲთა. ძღუეა შემოსილიანი შემუსრა უოკელი ძალი სპარსეთისაჲ. **ღ** უოკელნი საზღვარნი **ღ** სიმტყინენი მათნი მოაკრნა: ტაძარნი **ღ** ბაგინნი მათნი **ღ** მეფენი მათნი დაიმორჩილნა:.

ქტეს წელი ილაქრა სპარსეთს შინა **ღ** მეზუდესა წელსა აღიღო საუფლოჲ ძელი ჟურისაჲ. **ღ** სიმდიდრ^მ სპარსეთისაჲ დიდ ძალი. **ღ** იმრუსალიძის მივიდა. უჩუენა პატრიაქსა მოდისტოს ჭურჭელი იგი ცხოველს მეოფელისა ჟურისაჲ. **ღ** იხილეს უოკელმან საესებაჲმან კელესიასამან. **ღ** იცნეს ბეჭედნი **ღ** კლიტენი შუეგვალეზულად. **ღ** ზოგად ჭმადლობდეს ღმერთსა. რომელმან დაიცვა ცხოვრებისა იგი საჭურჭელი უხილავად. თჳალთაგან შეგინებულთა. განაღეს იგი **ღ** უოკელმან ერმან თაუჳანი სცეს. **ღ** დაადგრა მეუ^მ ვიდრემდის მუნ აღიპურეს იგი **ღ** მეუსულად ბიზინტას წარმოსცა. რომელიცა სურვის პატრიაქმან ვლახქრნით *) ლიტანიითა დიდითა მიეკება. **ღ** მოიუჳანა დიდსა კელესიასა. **ღ** აღიპურა:.

*) ვლახქრნი Влакерни. Въ другихъ сочиненіяхъ это имя пишется такъ: влახქрни Влакерни.

***) По арм. „Исторіи имп. Иракла“ (соч. епископа Себеоса, изд. Патканьяна, Петерб., 1862 г., стр. 112): „Крестъ Господній оставался въ бо-гоустроенномъ городѣ (Іерусалимѣ) до вторичнаго взятія города Іерусалима сынами Исмаила. Тогда онъ бѣгствомъ былъ перенесенъ въ столичный городъ (Царьградъ) вмѣстѣ со всею церковною утварью“.

ему слово поступить съ нимъ милостиво. Сарваронъ поступилъ такъ. онъ обѣщалъ Ираклію возмѣститъ всѣ убытки, причиненныя имъ Греціи, и на свой счетъ возстановить все имъ ниввергнутое.

Въ тѣ дни народъ персидскій убилъ царя своего, сына Урмиада. Сарваронъ сталъ просить Ираклія воцарить его надъ персами. И Ираклій возвелъ его на престолъ Персіи. Сарваронъ же обѣщалъ Ираклію возвратить Греціи всѣ провинціи ея, отнятыя персами, и, издавъ повелѣніе возвратиться изъ греческихъ земель всѣмъ персидскимъ воеводамъ, поднесъ Ираклію богатые дары.

Вмѣстѣ съ тѣмъ онъ вручилъ Ираклію запечатанный ящикъ, въ которомъ находилось древо Спасителя, которое онъ, во время своего похода, досталъ въ Іерусалимѣ. Ираклій, принявъ ящикъ, нашелъ его запечатаннымъ, запертымъ на замокъ, нетронутымъ и, волею Божіей, остающимся въ первоначальномъ видѣ. Итакъ, Ираклій одержалъ побѣду силою Всевышняго, побѣдоносно сокрушилъ могущество персовъ, разбилъ всѣ пограничныя крѣпости и твердыни ихъ, опрокинулъ храмы и молебни и покорилъ царей ихъ.

Воевалъ онъ всего 6 лѣтъ, а на седьмомъ году, взявъ древо Креста Господня и забравъ громадныя богатства персовъ, прибылъ въ Іерусалимъ. Онъ представилъ патриарху Модесту ящикъ живоноснаго креста. Весь причтъ церкви рассмотрѣлъ его и нашелъ, что и печати и замки были нетронуты. Всѣ вообще благодарили Бога, за то, что онъ сохранилъ это сокровище отъ грѣшныхъ. Открыли ящикъ, и весь народъ поклонился Кресту. Царь стоялъ тамъ до тѣхъ поръ, пока его (крестъ) не подняли, а потомъ отослалъ его въ Византію. Для принятія Креста выступилъ изъ Влахерна *) патриархъ Сергій съ большимъ торжествомъ и, доставивъ его въ соборную церковь, воздвигъ **).

შემდგომად მცირედთა დღეთა მოკიდა მეფე ჭკრაგლეცა ბიზანტიად
ღ უოკლით კერძოვე იყო მშედობაჲ დიდი სამეფუფოსა ბერძენთასა:
ვიდრემდის განძლიერდა მეჭმედ უღუთოჲ. ტომით ისმიატელი ნაზა-
რისაგან ძის წულისა ისმიალისა. რომლისა ნათესავი დაემკვდრა უდა-
ბნოსა მადამისასა. ღ ცხონდებოდეს აქლემებითა კაჭრობით:.

ხოლო ესე მოჭმედ გამოჩნდა მათგან დღეთა მათ კრაგლესთა
პირველ ობოლ იქმნა იგი ვიდრე ურძალა იყო. ღ უოკლად იყო იგი
უღონო ღ უპოვარ. ხოლო იყო ღონიერ ღ მანქანა. ღ შეუდგა მსა-
ხურებად აქლემთა. ნათესავსა თჳსსა დედაგაცა მდიდარსა: ღ შემდ-
გომად მცირედისა ცოლ ეყო მას დედაგაცი იგი. ღ კალნ რაჲ იგი
კაჭრობად აქლემთა ისრუსალმის: ღ სადავე(?) ისწავლებნ იგი ღ
კბიებნ ყოველთაგან შჯუღთა ღ ნათესავთა. სიტყუასა შჯუღლისას
უფროჲსად:.

მონაზონი ვინმე ნესტორიანი ზოკა მან. ექსორია ქმნული წკალე-
ბისათჳს. ჭეუყუნასა მას მადამისასა. ამას უზრახებინშაჲდადის. ხოლო
იყო იგი სენითა შანაღლიანობისაჲთა ვნებული. რამეთუ დაჭტებნ მას
შემანსა თჳსსა: ცნა ესე ცოლმან მისმან შეწუხნა ფრიად ღ იურჳოდა.
ხოლო მეჭმედ მანქანებისა ზაგულეებითა დაჲჲკრა ცულო(?) იგი თჳსი.
კითარმედ ჩუენებით ვინღავ მთავარ ანგელოზსა გაბრიელს. ღ კერ
უძლებ თავსდებად ხილვასა მას ანგელოზისსა. ღ დავეცემი:.

ხოლო ცოლმან მისმან მიუთხრა ესე ყოველი მონაზონისა მას
ნესტორენისა. ღ სახელი ანგელოზისა მისცა აუწყა. ხოლო მონაზონ-
მან მან დაჲჲკრა იგი ღ გულსაჲსე ყო: კითარმედ ჭეშმარიტად გერეთ
არს: ღ ანგელოზი იგი ყოველთა წინასწარმეტყუელთა მიველინების:.

ხოლო დედაგაციმან მან დაჲჲკრა სიტყუაჲ მაცთურისა მის ბე-
რისა. ღ მიუთხრა ღ არწმუნა ყოველთა დედათა. კითარმედ ქმარი

*) По словамъ Г. Финляя (см. „Грелія подь римскимъ владычествомъ“, стр. 432), Иракліи до своего возвращенія въ Константинополь возобновилъ храмъ Гроба Господня и „чтобы не произошло никакихъ перемѣнъ въ мѣстоположеніи его (послѣ персидскаго погрома), воспользовался указаніемъ шверійцевъ, которые имѣли обыкновеніе ходить на богомолье къ св. Гробу“.

Черезъ нѣсколько дней прибылъ въ Византію также царь Ираклій.*) Во всѣхъ частяхъ греческаго государства наступило полное спокойствіе. И такъ было до усиленія Магомета безбожнаго, происходящаго изъ племени исмаильскаго, отъ Назара, внука Исмаила, родъ котораго поселился въ пустынь Мадіамской, живя караванной торговлей.

Этотъ Магометъ появился въ царствованіе Ираклія. Онъ осиротѣлъ, когда еще былъ младенцемъ. Былъ онъ совершенно беззащитенъ и голъ, но силенъ физически и хитеръ. Онъ нанялся пасти верблюдовъ у одной богатой своей родственницы, которая по истеченіи короткаго времени вышла за него замужъ. И сталъ онъ ѣздить въ Іерусалимъ, чтобы продавать верблюдовъ, и тутъ же началъ изучать и знакомиться со всѣми вѣроученіями и народами, особенно же онъ изучалъ слово вѣры.

Нашелъ же онъ нѣкоего несторіанскаго монаха, отлученнаго за ересь и пребывающаго въ странѣ Мадіамской. Съ нимъ онъ постоянно вступалъ въ бесѣду. Магометъ одержимъ былъ падучей болѣзнью, которая приключалась съ нимъ регулярно. Жена его, узнавъ объ этомъ, сильно опечалилась и начала тосковать. Магометъ хитростью своею успѣлъ увѣрить ее, что къ нему является архангелъ Гавріиль и что онъ, не имѣя силъ устоять предъ такимъ видѣніемъ, впадаетъ въ обморокъ.

Супруга же его все это рассказала вышеупомянутому монаху-несторіянцу, сообщивъ ему и имя ангела, который являлся Магомету. Монахъ убѣждалъ ее и успокаивалъ, говоря, что Гавріиль является только къ пророкамъ.

Она повѣрила словамъ льстиваго монаха, рассказала объ этомъ и другимъ женщинамъ, и онѣ тоже повѣрили, что мужъ ея пророкъ. Тогда Магометъ сталъ проповѣдывать и вѣроучить. Одинъ за другимъ пристали къ нему многіе, которыхъ онъ училъ такъ: „Кто убьетъ врага или же будетъ

ჩემი წინასწარმეტყუელი არს: ღ იწყო მუჰმედ ჭადაგებად ღ შჯულის დებად: ღ მცირედ მცირედ შეუდგა მას სიმრავლმ. რომელთა ასწავება: კითარმედ რომელმან მოკლას მტერი. განა მოკლას მის მიერ. ზოგად ცხოვრებთან ორნივე, ხალხო სამოთხედ საშუებლისად. არწმუნებდა ჭამასა ღ სიმკასა ურლებებით: ღ ესე კითარსა მრავალსა უჭადაგება შემსგავსებულსა ცნობისა ღ გონებისა მისისასა:.

ესე მოჰმედ. მორაჲ ჭცუულ იყო მეულმ კრავლე სპარსეთით. ღ მოკიდოდა იმრუსალამად. მიეკება მეფესა კრავლეს სიმრავლითა კრისამთა ღ ითხოკა მისგან ადგილი სამკვდრებულად მისა ღ ერისა მის. რომელნი შეუდგეს მას. ღ მინაზა მას მეფემან კრავლე. ღ დღითი დღე განივრცნა იგი ღ განმრავლდა:.

ხალხო შემდგომად სიკუდილისა მისისა დაუტკვა ნაცვალად თვსად აზუარტონ. რომელმანცა თეცხელი ბრძოლაჲ აღადგინა ბურძენთა მიმართ ღ მილე ექმნა: ღ მიერთგან მრავალი ძური შეემთხვა საბერძნეთსა მათგან. ღ გარდაემატა მილავრებაჲ. ღ სიმრავლმ მათი შენდობითა საღუთოჲთა განმრავლებისათჳს უშჯულოებათა ღ ცოდვათა ჩუენთასა:..

არამედ კუალად შემდგომად საკვრკვლებისა მის დიდებულისა. რომლითა იგნსა ჭლავი ესე ყოკლად წმიდამან ღუთის მშობელმან ღ უენებულად განარინა სკვთთა ბრძოლისაგან: ღ განმარჯუებისა კრავლესისა ღ მოჭეკული სპარსეთით ძლეკა შემოსილად *). (კითარ საუწუებელთა **) მათ შინა აღწერილი არს ჭკემო საკსენებულად: კინაღცა საკვრკვლთა მათ(?) დედასა ღუთისათა შემდგომად: სამეუფოსა ამას ჭლავისა ზედა:.. ემდის ეამნი ოცდა ათეჭუსმეტისა წელიწადთანი. ღ მიილოთჳთ მშურებლობაჲ მეუობისა კოსტანტინე ნიკაჲთ დიდმან. კუალად-

*) Последній листъ рукописи позднѣйшимъ переплетчикомъ приклеенъ былъ къ внутренней сторонѣ деревяннаго корешка; мы его осторожно отлѣпили, но нашли чрезвычайно поврежденнымъ: многія слова совершенно вывѣтрившись, отъ другихъ остались только слѣды нѣкоторыхъ буквъ. Но при всемъ этомъ мы приложили все свое усиліе, чтобы возстановить текстъ къ его первоначальному видѣ, гдѣ это было возможно.

***) საუწუებელი (повѣствованіе, сообщеніе) можно перевести также словомъ „указатель“.

убить имъ, въ обоихъ случаяхъ спасется“; объ удовольствіяхъ рая говорилъ, что тамъ ѣда и сладострастіе будутъ въ избыткѣ. И въ такомъ родѣ проповѣдывалъ многое, согласно пониманію и разумѣнію своему.

Этотъ-то Магометъ со множествомъ народа встрѣтилъ царя Ираклія, возвращающагося изъ Персіи и идущаго въ Іерусалимъ, и сталъ просить у него страну, гдѣ бы онъ могъ поселиться вмѣстѣ съ принявшими его ученіе. Царь Ираклій далъ ему землю, и онъ изо дня въ день сталъ „расширяться и умножаться“.

По смерти Магомета его замѣнилъ Абувартонъ, который вступилъ съ греками въ горячій бой и побѣдилъ ихъ. И съ того времени постигли Грецію большія бѣдствія, и увеличались и усугубились насилія съ соизволенія Божія, за умноженіе беззаконій и грѣховъ нашихъ.

Послѣ того славнаго чуда, которымъ Пресвятая Богоматерь спасла этотъ городъ и избавила его отъ борьбы со скинами, и послѣ побѣды Ираклія и возвращенія его изъ Персіи... *), какъ описано въ повѣствованіяхъ **) для дальнѣйшаго сказанія, послѣ чуда, повторяю, явленнаго Богоматерью надъ царствующимъ градомъ, (протекло) 36 лѣтъ, и тогда самодержавіе царства принялъ Константинъ Великоподбородокъ ***). Тогда еще разъ поднялось множество агаріанскаго народа и приблизилось къ Константинополю съ безчисленными вооружен-

***) *βουζ* подбородокъ, *μεγας* большой. Въ указанное авторомъ время, т. е. на 36-мъ году по возвращеніи Ираклія изъ персидскаго похода въ Грецію, царствовалъ Константинъ Погонать (668—685). Видно, что нашъ авторъ или неточно перевелъ слово „погонать“ (*πρωσωμιάτης* бородатый), или же этотъ императоръ назывался также „великоподбородкомъ“. Такое же различіе мы находимъ въ передачѣ имени персидскаго полководца, который у грузинскаго автора названъ *Сарварономъ* (см. выше текстъ), у греческаго *Сарбаромъ* (Веберъ, т. IV, стр. 860), у армянскаго *Хорьямомъ* (Себеосъ, стр. 109—110).

ცა აღიძრა სიმრავლელ აგარუნთა კრისა და მოიწია. განწუობილებითა მკედრობისათა ურიცხვთა კოსტანტინეპოლად. და მუნქვესკემოჭმარეთს მათ ზღვს პირსა კედომიას კერძო. ვინაჲცა იგი ჭყოფდეს ნაეთა ბრძოლასა დღითი დღე:.

იწყეს გაზაფხულითგან. და დაადგრეს იგი ბრძოლასა მას შინა ვიდრე დღეთამდე სთულისა. ხოლო ვითარჲ მოიწია სამთარო წარკლეს უგუე. ბანაკმან ბარბაროზთამან და დაიზამთარეს კვზიკს:.

ხოლო გუაზად იყო რაჲ შერიოსლვად არემან ზაფხულისამან მუის აღიყარეს.... ტეს გუაზად სდა იგი პირველ იყოფებოდეს: და კერეკ... დაქსნცხებოდეს ბრძოლად(?) ზღვთ(?) და განაგრძეს მათ ბრძოლად მიშუებითა ღუთისაჲთა. მრავალთა მათ ცოდვთა ჩუენთა. თჳს ვიდრე შჯდ წლადმდე:.

არამედ უოკლად ძლეურმან და კაცთ მოუყარემან ღმერთმან უოკლეიკე სიმარჯულელ მათ განუძარცხს და შეამწუნენა იგინი ძლეურებითა თჳსათა. ვინაჲცა ბანაკი იგი სარკინოზთა აღიძრა სივლტოლად. და სიმრავლელ დიდ ძალა ნაკებისაჲ იგი გარემოკვარა ჭლასქს ამას და ურიცხვ მკედრობაჲ შირძოლთაჲ. და გუაზად მრავალი ბრძოლად...

На этомъ интересномъ мѣстѣ прерывается повѣствованіе. Что нашъ авторъ весь разскавъ о первыхъ завоеваніяхъ арабовъ черпаетъ изъ достовѣрныхъ источниковъ, въ томъ убѣждаетъ насъ и Всеобщая исторія.

Халифъ Моавія (656—680), читаемъ во Всеобщей исторіи Вебера (т. V, стр. 101), началъ войну съ византійцами. Императоромъ тогда былъ Константинъ Погонатъ (668—685). Суфьянь, сынъ Ауфа, повелъ войско въ Малую Азію и пришелъ къ стѣнамъ Халкидона, а сирійскій флотъ прошелъ черезъ Еллиспонтъ и сталъ въ виду Византіи. Бывшія на немъ войска вышли на берегъ близъ Евдома, гдѣ стоялъ дворецъ, называвшійся Магнаврою, и повели свои нападенія на Константинополь по всей линіи отъ Золотого Рога до восточнаго мыса. Мусульмане горѣли желаніемъ взять Константинополь, сокрушить главную опору Христіанства. Но, потерпѣвъ вездѣ неудачу, арабы отплыли въ Пропонтиду и овла-

ными воинами. Они быстро причалили къ морскимъ берегамъ по направленію къ Евдоміи и тутъ на корабляхъ бились изодня въ день.

Борьба ихъ, начатая весною, длилась до времени уборки винограда; по наступленіи же зимы они отпраивлялись обратно и зимовали въ Кивикѣ.

Къ началу же наступленія лѣтнаго времени, они снимались... (и прибывали) туда, гдѣ они стояли раньше (въ прошедшемъ году)..., и такъ же... (какъ прежде) неустанно бились со стороны моря. Свою борьбу они продлили 7 лѣтъ, и это по попущенію Бога за многіе грѣхи наши.

Но Всесильный и человеколюбивый Богъ ослабилъ весь пылъ врага и силою своей навелъ на него страхъ, такъ что сарацины сняли свой лагерь, чтобы убѣжать. Но великое множество ихъ кораблей окружило городъ вмѣстѣ съ безсчетными ихъ воинами-ратниками, и опять множество битвъ *)...

дѣли Кивикомъ. Греки отразили также войско, пришедшее сухимъ путемъ къ Халкидону. Однако неудачи не поколебали мужества мусульманъ. Въ слѣдующіе годы они съ наступленіемъ каждаго лѣта возобновляли нападенія на Константинополь, какъ въ первый годъ; это *длилось 7 лѣтъ* сряду. Во время этихъ семи осадъ со стороны мусульманъ пало 30,000 человекъ и въ числѣ ихъ Абу-Эйюбъ, который былъ похороненъ у Золотого Рога.

По сказанію грузинскихъ лѣтописей походъ арабовъ на Константинополь совершился черезъ Грузію. Мурванъ нагрязнулъ на Грузію въ 667 году и, покоривъ Равъ и Карталинію, перевалилъ въ Имеретію, гдѣ тогда находился царь Миръ (663—668). Здѣсь почти весь лагерь Мурвана чудеснымъ образомъ былъ затопленъ волнами Цхенис-цкали, и онъ, по-

*) Дальпѣйшіе листы, какъ мы уже замѣтили въ предисловіи, утеряны.

терпѣвъ большой уронъ какъ отъ водной стихіи, такъ и со стороны царя, отправился въ Константинополь, гдѣ Богъ явилъ надъ арабами свой гнѣвъ и потопилъ ихъ въ морскихъ пучинахъ.

Итакъ, мы видимъ, что какъ авторъ печатаемой нами хроники, такъ и источники Всеобщей исторіи и сами грузинскія лѣтописи всё одинаково относятъ первое нападеніе арабовъ на Константинополь ко времени царствованія Константина Погоната (668—685), и потому *Абувартоузъ*, *Абу-Эйюбъ* и *Мурванъ*, котораго Картлисъ-Цховреба называетъ также *Абуль-Касимомъ*, должно быть, суть имена одного и того же человѣка; рассказъ же о нападеніи арабовъ на Константинополь въ общемъ сходится тутъ и тамъ. Вслѣдствіе этого наша хроника 1042 года пріобрѣтаетъ значеніе немаловажнаго источника для Всеобщей исторіи.

Спѣшу отмѣтить тутъ же, что хотя послѣдніе листы нашей хроники утеряны, но, тѣмъ не менѣе, судя по теченію мысли автора, съ увѣренностью можно сказать, что изложеніе главнѣйшихъ событій, волновавшихъ древній міръ, онъ хотѣлъ довести до своего времени. Кажется, что въ напечатанной нами хроникѣ соединены въ одно два независимыхъ другъ отъ друга разсказа: а) исторія походовъ Ираклія и „скинскаго“ хагана и б) исторія появленія магометанства и борьба его съ христіанствомъ. На такую мысль наводитъ насъ рукопись грузинскаго церк. музея (№ 186, стр. 2315—2322), въ которой слово въ слово читается то же, что напечатано выше отъ словъ „Этотъ Магометъ“... (см. стр. 57) до словъ „расширяться и умножаться“ (стр. 59). Привожу заглавіе статьи, помѣщенной въ указанномъ № 186-ѣ:

მოთხრობაა შჯუღთა უღოთა თა-
თართა, გამოკრებული, და სიტყვის
გებაა ქრისტეანეთა მიერ, თქმული ბა-
ტონის შვილის ბაგრატისა.

Повѣствованіе, составленное
о вѣрѣ безбожныхъ татаръ, и
отвѣты христіанъ (на возра-
женія арабовъ), сказанные
царевичемъ Багратомъ. *)

*) Объ этой же статьѣ интересныя свѣдѣнія даетъ уважаемый

Статья эта обличительнаго характера. Авторъ ея Багратъ (XVI в.) силится доказать превосходство православной вѣры и лживость агаріанскаго ученія. Онъ сначала приводитъ краткую исторію Магомета *) (см. выше 57—59 стран. и 244 стр. брошюры Марра) и затѣмъ переходитъ къ опроверженію его ученія.

Мы имѣемъ въ рукахъ также другой манускриптъ, носящій названіе „путеводитель“ (№ 65 грузин. церков. музея) и заключающій въ себѣ опроверженіе вѣроученія армянъ, магометанъ и евреевъ (стр. 207—311). Это опроверженіе озаглавлено такъ: „Посланіе въ армянскія земли іерусалимскаго патріарха Θомы, написанное на арабскомъ языкѣ Θεодоромъ, называемымъ Абикурой, и мною, священникомъ и „синкеломъ“ іерусалимскаго храма, переведенное на греческій языкъ“. Въ возраженіи арабамъ Θ.-Абикуръ (онъ же Авукуръ, Абукуръ) приводитъ всѣ основанія, почему магометанское ученіе надо считать ложнымъ. Авторъ распространяется и о жизни Магомета. Священникъ и „синкель“ Михаилъ перевелъ „Абукуру“ (такъ называется посланіе Абукуры) на греческій языкъ въ корониконъ 6538, т. е. въ 1030 году (6538—5508=1030). Но еще до этого то же сочиненіе св. Евфиміемъ († 1028 г.) было въ *сокращенномъ* видѣ переведено на греческій языкъ съ грузинскаго **). Обличительный характеръ имѣютъ также: „Догматиконъ“ Іоанна Дамаскина, переведенное на грузинскій языкъ каволикосомъ Арсеніемъ (жилъ въ X вѣкѣ), и „Извѣщеніе“ Евфрема Мцири (XI—XII в.).

Можетъ статься, что послѣдняя часть нашей хроники и есть обрывокъ одного изъ трудовъ св. Евфимія, о которомъ

Н. Я. Марръ въ своемъ сочин. „Изъ книги царевича Баграта“ (СПб. 1899 года).

*) Изложеніе подвиговъ Магомета оканчивается его битвою съ іудеями, гдѣ ему помогали зять его Али, „славный герой“.

†) А. А. Васильевъ въ своемъ сочин. „Византія и арабы“ (СПб. 1900 г. стр. 7) „Абукуру“ называетъ „Абукаромъ“.

въ пергаментномъ аеонскомъ сборникѣ 1074 года *) біографъ его, Георгій Мтацм. пишетъ: „Евфимій-грузинъ“, какъ рогъ золотой велегласный, трубить на весь міръ, не только на Грузію, но и на Грецію, ибо онъ съ грузинскаго языка на греческій перевелъ „Балавари“, „Абукурай“ и нѣсколько другихъ сочиненій“.

Изъ этихъ сочиненій найденъ пока „Балавари“ и напечатанъ г. Такайшвили, но о другихъ переводахъ св. Евфимія съ грузинскаго языка на греческій пока достаточныхъ свѣдѣній не имѣется. Книга „Балавари“ въ переводѣ на греческій языкъ имѣетъ такое заглавіе: „...ἀπὸ τῆς Ἰβήρων πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν ὑπὲρ Εὐθυμίου ἀνδρὸς τιμίου καὶ εὐσεβοῦς τοῦ λεγομένου Ἰβήρος. Экземпляръ этого сочиненія имѣется и въ Парижѣ; о немъ далъ отзывъ Зотенбергъ въ своей статьѣ *Notice sur le livre de Baglam et Ioasaph* **). Знаменитый Литтре о „Балавари“ отзывается такъ въ соч. „Средніе вѣка и варвары“, стр. 268): „Переводимый нѣсколько разъ на латинскій языкъ, бывший темою для подраженій на французскомъ и другихъ общеупотребительныхъ языкахъ, романъ этотъ служилъ предметомъ назиданій для всего Запада“. М. Дж.

*) Этотъ сборникъ уже переданъ въ печать и вскорѣ выйдетъ въ свѣтъ.

**) См. Записки вост. отд. И. Р. Арх. общ. т. II, вып. I, стр. 166—174.